

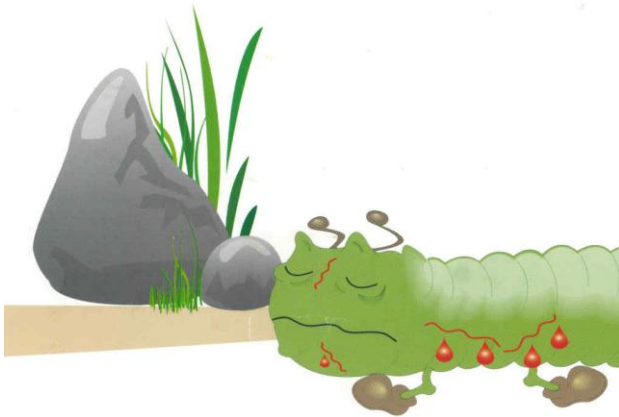
Jeg skulle bare...

Den forulykkede brukte traktor med påmontert halmutkaster. Rotoren stanset og mannen gikk ut av traktoren for å få rotoren i gang igjen, uten å skru av tenningen. Med hånden inne i halmutkasteren begynte plutselig rotoren å fungere igjen. Mannen ble dratt inn og fikk blant annet store kuttskader i hodet og døde av skadene.
Han skulle bare...

Arbeidsgrupperapport om

**Helse-, miljø og
sikkerhet i landbruket**

**- Organisering og
arbeidsformer**

INNHold

SAMMENDRAG	4
1. INNLEDNING	6
1.1 Bakgrunn for arbeidet	6
1.2 Arbeidsgruppens sammensetning	7
1.3 Mandat og formålet med arbeidet	7
2. KUNNSKAP OM HMS I LANDBRUKET	8
2.1 Innledning	8
2.2 Utviklingstrekk i antall ulykker	9
2.2.1 Internasjonale erfaringer	10
2.3 Oppsummering av aktuell rapporter/arbeider og statistikk	11
2.3.1 Direktoratet for arbeidstilsynet (og SSB)	11
2.3.2 Statens Arbeidsmiljøinstitutt og Nasjonal overvåking av arbeidsmiljø og helse ...	11
2.3.3 "Helse, miljø og sikkerhet" – en kunnskapsstatus om HMS og arbeidsulykker i landbruket (Bygdeforskning)	12
2.3.4 "Ulykker i Norge – Nasjonal strategi for forebygging av ulykker som medfører personskader 2009-2014 (Departementene 1.10.2009)	13
2.3.5 Systematisk HMS-arbeid i norske virksomheter, FaFo-Rapport 2009-51	14
2.3.6 HMS og dyretragedier	14
2.3.7 HMS og landbruk i andre land	15
3. AKTØRER, ROLLER OG SYSTEMATISK HMS-ARBEID	16
3.1 Ansvar for arbeidsmiljø	16
3.2 Systematisk HMS-arbeid	16
3.3 Landbrukets HMS-tjeneste	17
3.3.1 Historikk	17
3.3.2 Økonomi	17
3.3.3 Intern organisering i Landbrukets HMS-tjeneste	17
3.3.4 Forholdet til andre aktører i landbruket	17
3.3.5 Ny organisering fra 2008/2009	18
3.3.6 Faglige tilbud og arbeidsmetoder	18
3.3.7 Medlemsutvikling	19
3.3.8 Brukerundersøkelser og evalueringer	19
3.4 Kvalitetssystem i landbruket (KSL)	21
3.4.1 Revisjoner	21
3.4.2 Revisjonsdatabasen	22
3.4.3 Konsekvenser av mangler ved bondens KSL-system	22
3.5 Direktoratet for arbeidstilsynet	22
3.6 Mattilsynet og dyrevelferd	24
3.7 Næringsorganisasjonene som pådrivere for HMS-arbeid	24

3.8	Andre aktører	25
3.8.1	Varemottakere	25
3.8.2	Forsikringsbransjen	25
3.8.3	Fylkeskommunen	25
3.8.4	Fylkesmannen	26
3.8.5	Statens landbruksforvaltning (SLF)	26
3.9	Økonomiske og juridiske virkemidler	26
3.9.1	Regelverk	26
3.9.2	Økonomiske virkemidler	27
	 4. VURDERINGER OG DRØFTINGER	 28
4.1	Innledning	28
4.2	Viktige områder for et godt og systematisk HMS-arbeid i landbruksforetakene	28
4.2.1	Holdninger	28
4.2.2	Kunnskap og kompetanse	29
4.2.3	Bedriftshelsetjeneste	30
4.2.4	Rådgivning, veiledning, tilsyn og kontroll av HMS-arbeidet	31
4.3	Vurdering av dagens situasjon for HMS-arbeidet i landbruket	31
4.3.1	Mål og målbarhet	31
4.3.2	Aktører, roller og ansvar	32
4.3.3	Virkemidler for systematisk HMS-arbeid i landbruket	32
	 5. ANBEFALINGER	 34

REFERANSER

SAMMENDRAG

Landbruk er en produksjon med varierte, interessante og utfordrende arbeidsoppgaver. Det stilles store krav til den enkelte bondes kunnskaper, ferdigheter og effektivitet. Samtidig er sektoren belastet med mange ulykker. Tall fra Arbeidstilsynet viser at det i tiårsperioden 1999-2008 omkom 120 personer etter arbeidsskader i landbruket. Omgang med store maskiner, traktor spesielt, og store dyr er viktige årsaker til alvorlige ulykker. Samtidig har oppslutningen om Landbrukets HMS-tjeneste endret seg lite de siste årene.

På bakgrunn av overnevnte ble det i jordbruksoppgjøret 2009 enighet om å igangsette et arbeid med å gjennomgå organisering og arbeidsmetoder i landbrukets HMS-aktivitet. Det ble opprettet en arbeidsgruppe bestående av representanter fra Landbruks- og matdepartementet, Norge Bondelag, Norsk Bonde- og Småbrukarlag, Landbrukets HMS-tjeneste og Stiftelsen KSL Matmerk. Gruppen hadde som mandat å komme med anbefalinger om framtidig organisering av arbeidet med HMS, som er forankret i landbruket, og som kan bidra til at antall alvorlige arbeidsulykker i landbruket reduseres betydelig og samtidig medføre en generell bedring i arbeidsmiljøet i landbruket.

I rapporten gjøres det en gjennomgang av kunnskapen om HMS i landbruket. Rapporten inneholder en beskrivelse av aktører, roller og systematisk HMS-arbeid. Videre gjøres det vurderinger av viktige områder for et godt og systematisk HMS-arbeid i landbruksforetakene. Det legges spesielt vekt på at positive holdninger er nødvendig for å redusere antall ulykker. Holdninger påvirkes blant annet av informasjon, kunnskap og andres holdninger og kommunikasjon om temaet. Videre er det viktig at de mange aktørene som er involvert i HMS-arbeidet i landbruket, samarbeider for å oppnå best mulig resultater.

På bakgrunn av vurderingene anbefaler arbeidsgruppen:

1. Det etableres et forpliktende nasjonalt samarbeidsforum for HMS i landbruket. Følgende bør delta: Norges Bondelag, Norsk Bonde- og Småbrukarlag, Landbrukets HMS-tjeneste, Stiftelsen KSL Matmerk, Norsk Landbruksrådgivning, Norske Landbrukstenester, Arbeidstilsynet, Mattilsynet, forsikringsbransjen og LMD. Forumet ledes av LMD. Det nasjonale samarbeidsforumet skal møtes minimum to ganger i året for å gjennomgå utviklingen på HMS-området, vurdere effekten av gjennomførte tiltak og fremme forslag til nye tiltak, koordinere aktiviteten på området og sikre et godt samarbeid mellom aktørene.
2. Arbeidstilsynet bør reetablere Jordbrukets verneutvalg.
3. LMD og Arbeidstilsynet skal delta aktivt i arbeidet med gjennomføring av ” Ulykker i Norge - Nasjonal strategi for forebygging av ulykker som medfører personskader 2009-2014” for å bidra til bedre statistikk og mer kunnskap om ulykker i landbruket.
4. Kurs og annen kompetanseutvikling for næringsaktører skal videreutvikles av Landbrukets HMS-tjeneste. LHMS bør samarbeide med fylkeskommunene om gjennomføringen av slike kurs. Kompetanseprogrammet i landbruket (KIL) bør prioritere HMS-prosjekter.
5. Fylkesmannen har en viktig rolle i å bidra til kompetanse, mobilisering og motivasjon i landbruket. LMD bør derfor sette HMS på dagsorden i sin styringsdialog med fylkesmannen.

6. Stiftelsen KSL Matmerk bør bidra til at varemottakerne i større grad følger opp avvik fra HMS-kravene i KSL med relevante sanksjoner Arbeidet med å formidle bruk av HMS-standarden i KSL bør prioriteres.
7. LMD bør ta initiativ til at bruk av setebelte blir påbudt ved bruk av traktor på offentlig vei.
8. Forskning på HMS i landbruket prioriteres innenfor rammen av jordbruksavtalens forskningsmidler. Det bør søkes samarbeid med andre aktører som også kan finansiere slik forskning.

1. INNLEDNING

Landbruket er en sektor i kontinuerlig utvikling. Innovasjonsgraden er høy, og stadig nytt produksjonsutstyr tas i bruk. Både effektiviteten og produktiviteten øker, samtidig som antall gårdsbruk blir færre. Landbruk er også en langsiktig produksjon med varierte, interessante og utfordrende arbeidsoppgaver. Det stilles store krav til den enkelte bondes kunnskaper, ferdigheter og effektivitet. For å opprettholde en matproduksjon av høy kvalitet, for å utnytte skogsressursene og for å sikre en produksjon av fellesgoder er kunnskap og kompetanse grunnleggende, så også når det gjelder å ivareta helse-, miljø- og sikkerhet (HMS)

Et godt arbeidsmiljø er en god investering både for hver enkelt bedrift og næringsaktør, og det er god samfunnsøkonomi. For landbruket innebærer det at et systematisk HMS-arbeid må prioriteres både i næringen som helhet og at dette reflekteres i HMS-arbeidet på den enkelte gård.

Regjeringen har nylig lagt frem strategien ”Nasjonal strategi for forebygging av ulykker som medfører personskader”. De nasjonale utfordringene og landbrukets utfordringer er sammenfallende på mange områder. Det handler i hovedsak om utfordringer som å skaffe til veie god dokumentasjon om ulykker, forebygging, holdningsendringer, samarbeid, gode virkemidler og et hensiktsmessig regelverk. Arbeidet som gjøres i forbindelse med oppfølging av den nasjonale strategien vil være av betydning for å få til bedre oppfølging- og bedre resultater av HMS-arbeidet også i landbruket.

1.1 Bakgrunn for arbeidet

Landbrukssektoren er belastet med mange ulykker. Landbruket er sterkt ulykkesbelastet også sett i forhold til andre næringer der fysisk arbeid er en forutsetning, som for eksempel i bygg- og anleggsnæringen og i petroleumsnæringen. For å redusere risikoen for arbeidsulykker har det over mange år blitt brukt betydelige ressurser på å bedre HMS-arbeidet i landbruket. Likevel har ikke dette bidratt til noen dokumenterbar nedgang i det relative antallet ulykker. I jordbruksoppgjøret i 2009 ble det derfor tatt initiativ til å gjøre en gjennomgang av organisering og arbeidsmetoder innenfor HMS i landbruket.

Forhold som tungt arbeid, omgang med store maskiner, store dyr og kjemikalier gjør at bonden utsettes for og må beherske et bredt spekter av risikofaktorer i arbeidsmiljøet. Gårdbrukerne har i tillegg lite ferie og relativt lange arbeidsdager. Ofte er det ingen overordnede som legger premisser for HMS-arbeidet. Det å arbeide alene kan bidra til at ulykker ofte blir mer alvorlige enn dersom det var flere som arbeidet sammen. Dette er faktorer som fører til at landbruket regnes som landets farligste arbeidsplass målt i antall dødsulykker. I tillegg inntreffer det et ukjent, men anslagsvis betydelig antall ulykker med personskader.

Færre aktive yrkesutøvere i landbruket betyr mindre oppmerksomhet og nærhet fra naboer og andre i nettverket rundt bonden. Usikkerhet med hensyn på fremtiden og en arbeidsplass som kan være preget av ensomhet, kan være en psykisk belastning for noen. Slike forhold kan føre til at det er enkelt ikke å gi helse, miljø og sikkerhetstiltak på gården den nødvendige oppmerksomhet. I ytterste konsekvens har flere av de ovennevnte forhold vært vesentlige årsakssammenhenger i alvorlige dyrevernssaker.

Landbruket er en arbeidsintensiv næring. Mange bønder opptrer også som arbeidsgivere med behov for tilgang på ekstra arbeidskraft, og for avløsning ved ferie, fritid eller sykdom. Behovet er spesielt knyttet til vekstsesongen og innhøstingsarbeidet. Samtidig er tilgangen på arbeidskraft av norsk opprinnelse begrenset, noe som medfører at antallet arbeidstagere av utenlandsk opprinnelse øker. Dette stiller nye krav til de etiske sidene ved å være arbeidsgiver, blant annet for å unngå sosial dumping i næringen. Forhold som ulik kultur og manglende språkkunnskaper gir også større utfordringer i HMS-arbeidet.

Stadig flere gårdsbruk åpnes for publikum. ”Inn på tunet”-tilbud og gårdsturisme er noen av aktivitetene som bidrar til at det er flere mennesker som inviteres til norske gårder i dag. Dette betyr at ikke alle som oppholder seg på gården har kjennskap til risikofaktorer som for eksempel tunge maskiner og store dyr. Aktiviteter som inviterer publikum inn på gårdsbruk er ønskelig og et viktig satsningsområde for næringen. Da kan ulykker der barn og andre svake grupper er involvert bli svært alvorlig, ikke bare for den forulykkede, men også for satsingen på slike aktiviteter på den enkelte gård.

En undersøkelse gjort av Stiftelsen KSL Matmerk i 2009 viser at tre av fire forbrukere foretrekker norske matvarer hvis alle andre kriterier er like. For å sikre et fortsatt godt omdømme og støtte til norsk landbruk må tilliten til at norskprodusert mat skal være trygg å spise og at den produseres på en etisk forsvarlig måte opprettholdes. Det forutsetter bønder og næringsmiddelbedrifter som tar arbeidsmiljøet på alvor. Kvalitetssikring er blitt en viktig del av arbeidet med å utvikle landbruket på en måte som bidrar til troverdighet og støtte i samfunnet.

En vesentlig reduksjon i antall skader, ulykker og yrkeslidelser i primærlandbruket vil, i tillegg til å sikre kvalitet og lønnsomhet i produksjonen, bidra til trivsel og godt omdømme for hele næringens verdikjede.

1.2 Arbeidsgruppens sammensetning

På bakgrunn av overnevnte ble det i jordbruksoppgjøret 2009 enighet om å igangsette et arbeid med å gjennomgå organisering og arbeidsmetoder i landbrukets HMS-aktivitet.

Det ble etablert en arbeidsgruppe som har bestått av Leif Forsell, Landbruks- og matdepartementet, Marit Haugen, Norge Bondelag, Olaf Godli, Norsk Bonde- og Småbrukarlag, Arne Grue, Landbrukets HMS-tjeneste og Henrik Solbu, Stiftelsen KSL Matmerk. Arbeidsgruppen har vært ledet av LMD. Sekretariatet har bestått av Inger Johanne Sikkeland, Norges Bondelag, Per Christian Rålm og Silje Johnson, LMD.

1.3 Mandat og formålet med arbeidet

Mandatet for arbeidet er beskrevet i St.prp. nr. 75 (2008-2009) Om jordbruksoppgjøret 2009 – endringer i statsbudsjettet for 2009 m.m.

”I lys av manglende reduksjon i antall arbeidsulykker i næringen, er partene enige om å foreta en fullstendig gjennomgang av organisering og arbeidsmetoder i HMS-aktiviteten innenfor landbruket med sikte på samordning og effektivisering av HMS-arbeidet. Det settes ned en arbeidsgruppe med representanter fra avtalepartene, Landbrukets HMS-tjeneste og Stiftelsen KSL Matmerk. Gruppen skal ha som mandat å komme med anbefalinger om framtidig organisering av arbeidet med HMS, som er forankret i landbruket, og som kan

bidra til en vesentlig grad av måloppnåelse og mer effektiv resursbruk. Rapport fra gruppen skal foreligge i god tid før jordbruksforhandlingene i 2010, slik at saken kan behandles ved neste års jordbruksforhandlinger.”

Bønder er selvstendige næringsdrivende, det betyr at ansvaret for å sikre at arbeidsplass er så trygg som mulig ligger hos det enkelte foretaket. Samtidig er det viktig at myndighetene og næringsorganisasjonene bidrar til gode rammebetingelser for- og god informasjon om HMS. Formålet med anbefalingene i denne rapporten er derfor å bidra til en bedre samordning og mer effektiv oppfølging av HMS-arbeidet. Til grunn for arbeidet ligger at hovedmålet for det samlede HMS-arbeidet er å bedre sikkerheten og arbeidsmiljøet på norske gårdsbruk for på den måten å redusere antall ulykker. HMS-arbeidet skal også forebygge mulige tilfeller av arbeidsrelaterte helseskader.

I denne rapporten blir det gitt en beskrivelse av utviklingen innen for HMS i landbruket og en gjennomgang av HMS-aktiviteten innenfor sektoren. Dette danner grunnlaget for en drøfting av HMS-aktiviteter i landbruket, inkludert dagens organisering, med offentlige krav og tilsyn, og anbefalinger om organisering og oppfølging av HMS-arbeid fra 2011.

2. KUNNSKAP OM HMS I LANDBRUKET

2.1 Innledning

Landbruket kan være en farlig arbeidsplass. Et opphold på en gård kan, både for de som arbeider der, bor der og for besøkende, føre til farlige situasjoner. Varierte og krevende arbeidsoppgaver, med store og spesialiserte maskiner, store dyr, kjemikalier og ulike former for redskaper, betyr risiko. Risikoen kan reduseres dersom man tar nødvendige forhåndsregler gjennom gode rutiner og et systematisk HMS-arbeid.

Hele landbruket står samlet om ”Felles plan for HMS-arbeidet i norsk landbruk 2007-2012”. Planen slår fast at det er behov for mer kunnskap om HMS i hele næringa, og behov for økt satsing på FoU (forskningsinnsats) om HMS og landbruk i Norge.

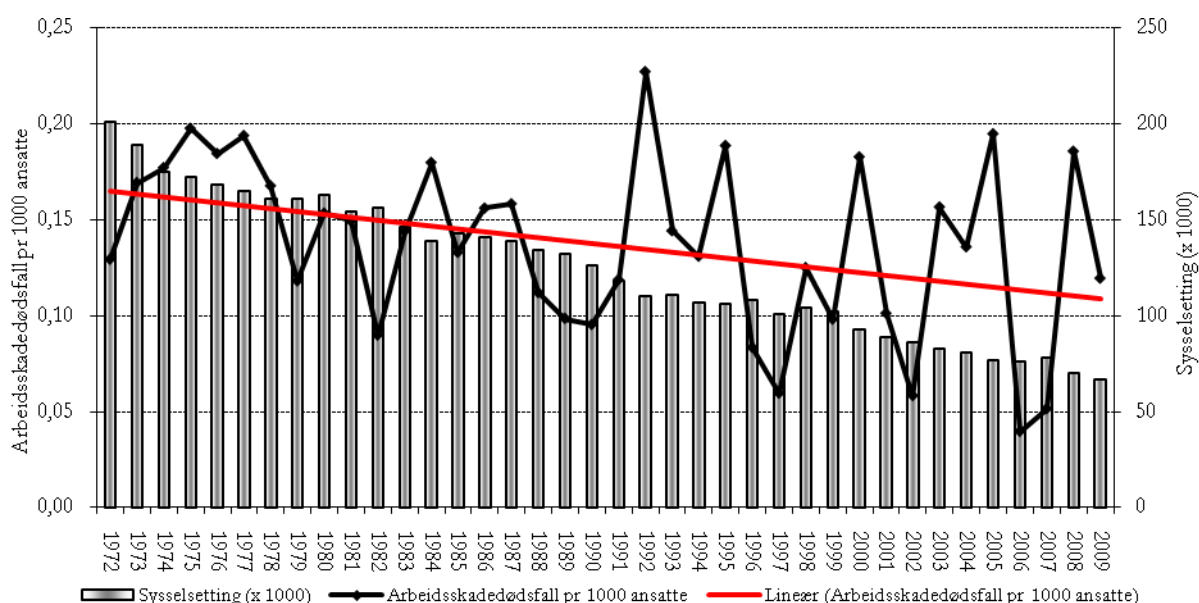
De siste år har det blitt mer oppmerksomhet rundt arbeidsmiljø og HMS på grunn av økte krav til internkontroll, også i landbruket. Siden HMS er et relativt nytt fag som først ved siste gjennomgang har fått plass i læreplanen for naturbruksutdanningen (videregående skole), er det få i landbruket som har kompetanse om systematisk HMS-arbeid på linje med kompetanse i andre fag som er viktige for virksomheten.

I HMS-arbeidet er det spesielt Landbrukets HMS-tjeneste, KSL-revisorer og tilsynsmyndigheter som har oppfølging på gårdsbrukene. I tillegg har faglagene, flere av landbrukets organisasjoner og varemottakere som Tine og Nortura et utstrakt kontaktnett mot medlemmer og bønder. Det er i første rekke gjennom å gi tilbud til utviklingen av kompetanse, og gjennom de ulike rådgiver- og kontrollapparatene, at HMS-arbeidet kan følges opp. Parallelt med oppfølging på gården tilbys bønder kurs og andre kompetansehevende tilbud innenfor HMS.

2.2 Utviklingstrekk i antall ulykker

For personer under 45 år er ulykker den viktigste dødsårsaken i Norge. Fra 1950-tallet og frem til 1990-tallet har det vært en stor nedgang i antall dødsulykker. Dette kan skyldes flere forhold, blant annet holdninger til sikkerhet og ulykker generelt, mer oppmerksomhet om trafikksikkerhet spesielt og bedre reguleringer av arbeidslivet. Samtidig viser tall fra Direktoratet for Arbeidstilsynet og skaderegisteret ved Folkehelseinstituttet at det, de siste 10 årene, ser ut som om nedgangen i omfanget av dødsfall etter ulykker har flatet ut. For en oversikt over ulykkesstatusen i Norge vises det til Ulykker i Norge - Nasjonal strategi for forebygging av ulykker som medfører personskader 2009-2014 (Departementene 1.10.2009).

Knapt 3 prosent av de sysselsatte i Norge har sitt arbeid i landbruket, likevel har næringen 20-30 prosent av dødsulykkene i arbeidslivet. Arbeidstilsynets statistikk over dødsulykker i arbeidslivet viser at det i perioden 2000-2009 var 97 dødsulykker i tilknytning til arbeid i jord- og skogbruk. Figur 1 viser utviklingen i antall døde i landbruket over en lengre tidsperiode fra 1973 til 2009. Det går frem av tabellen at det er svært stor variasjon i antall døde fra år til år.

Figur 1 Registrerte dødsfall i landbruket, 1973-2009

(Kilde: Direktoratet for Arbeidstilsynet)

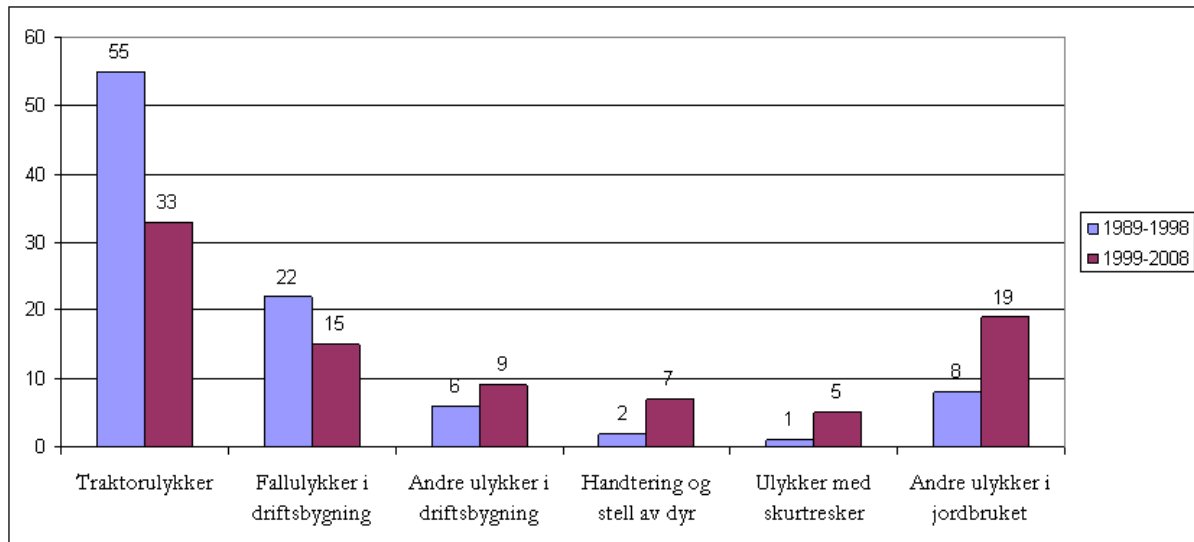
Tall fra Arbeidstilsynet viser at det i tiårsperioden 1999-2008 omkom 120 personer etter arbeidsskader i landbruket. Av disse var det fire kvinner, noe som utgjør 4,8 prosent. Hele 33 av de forulykkede var personer over 67 år, dvs 28 prosent av det totale antallet ulykker i landbruket i perioden.

Ulykker der barn er involvert er ikke systematisk registrert, heller ikke ulykker som skjer utenfor landbrukseiendommen. Arbeidstilsynet har noe informasjon som belyser situasjonen. Som eksempel kan nevnes at det i 2009 omkom tre personer i tilknytning til bruk av traktor:

- en 11 år gammel gutt på kjelke inn under brøytetraktor,

- en 17 år gammel jente omkom ved utforkjøring på vei. Det var tre personer i traktoren, annen jente ble også hardt skadd,
- en 69 år gammel mann omkom ved utforkjøring med traktor under brøyting.

Figur 2 viser de viktigste årsakene til arbeidsskadedødsfall for de to siste tiårsperiodene. For hver ulykkesårsak viser høyden på den blå (lyse) søylen antall ulykker i tiårsperioden 1989-1998, mens den mørke søylen viser ulykkene for tiårsperioden 1999-2008.

Figur 2 De viktigste årsakene til arbeidsskadedødsfall i jordbruksaktivitet de to siste tiårene (Kilde: Direktoratet for Arbeidstilsynet)

Søylene i Figur 2 viser at traktorulykker er den dominerende dødsårsaken, selv om ulykkene er redusert fra 55 til 33 i 20-årsperioden. Figur 2 viser også at det er en økning i ulykker som skyldes håndtering av storfe. I sin rapport nr. 3/2009 "Arbeidsskadedødsfall i landbruket" sier de "Etter forskrift om hold av storfe er det fra 2004 forbudt å bygge båsfjøs. Mer løsdrift, større besetninger og mer samdrift gir mindre nærhet mellom folk og storfe. Storfepasserne kjenner ikke dyra i samme grad som tidligere. Mindre kontakt gjør at dyra blir mer sky for folk, og redde dyr opptrer mer uforutsigbart. Risikoen for å bli skadet av storfe er dermed trolig økende. Forflyttinger av storfe er av de vanligste risikosituasjonene."

2.2.1 Internasjonale erfaringer

Forskning og offentlig statistikk fra Norge og andre land som det er vanlig å sammenligne seg med, viser at antallet dødsulykker i landbruket er høyt i hele den vestlige verden, og at det er store variasjoner mellom år. I Norge er ytterpunktene siste 10 år 6,5 og 19 døde pr 100.000 sysselsatte, i Sverige har det variert mellom 5 og 19 pr 100.000 sysselsatte. Nivå i andre land ligger stort sett mellom 9.9 (Storbritannia siste 5 år) og 32 (USA 2008) pr 100.000 sysselsatte. Når det gjelder årsaker til dødsulykkene, refereres det til traktor, maskiner og teknisk utstyr som stikkord ved nær halvparten av dødsulykkene i "alle" land. For Norge finner vi i tillegg fall, klemte, gass og tømmerhogst som historisk viktige stikkord, mens store dyr har kommet til de siste 5 år. Store dyr nevnes for eksempel ofte i Irland og elektrisk støt i Storbritannia.

Når det gjelder arbeidsskader, viser offentlig statistikk i mange andre land svært få registrerte skader. Forskning fra andre land viser imidlertid at bønder har betydelig høyere risiko for arbeidsulykker med personskader sammenlignet med andre yrkesgrupper. I en dansk studie

slås det fast at ulykker med personskade som fører til behandling hos lege, årlig rammer 32 prosent av alle heltidsbønder og andre som er ansatt i landbruket. Det sies ikke noe om hvor omfattende disse skadene er, men vi kan anta at danske bønder på dette punkt er noenlunde lik norske bønder: man oppsøker lege når det virkelig er behov.

I Finland er det registrert dobbelt så stor ulykkesrate i landbruket i forhold til arbeidslivet totalt. Finland kan synes å være det landet som registrerer skader, ulykker og yrkeslidelser i landbruket mest systematisk. Dette kan skyldes at Finland legger sterk vekt på forebyggende helsearbeid, og at dette er organisert i et system med bedriftshelsetjeneste i tilknytning til kommunene og kommunehelsetjenesten.

2.3 Oppsummering av aktuelle rapporter/arbeider og statistikk

2.3.1 Direktoratet for arbeidstilsynet (og SSB)

Direktoratet for arbeidstilsynet fører statistikk over alle meldte skader, ulykker og yrkeslidelser knyttet til de ulike bransjer og næringer i norsk arbeidsliv det enkelte år. Det antas at oversikten over skader og ulykker med dødelig utgang er nær fullstendig, dvs at statistikken anses som korrekt for dødsulykker etter næring.

Hvert år meldes det inn cirka 25.000 skader. Direktoratet for Arbeidstilsynet mener det er en underrapportering av det totale antall skader i arbeidslivet (Lund og Wegeland 2006). Det er grunn til å tro at underrapporteringen i landbruket er høyere enn i andre sektorer. Direktoratet for Arbeidstilsynet sin statistikk viser bl.a. at det er helse- og sosialsektoren som topper ulykkesstatistikken, og dette skyldes antakelig at dette er en sektor med gode rapporteringsrutiner.

2.3.2 Statens Arbeidsmiljøinstitutt og Nasjonal overvåking av arbeidsmiljø og helse

Knyttet til Statens Arbeidsmiljøinstitutt (STAMI) finner vi Nasjonal overvåking av arbeidsmiljø og helse (NOA). NOA foretar vurderinger av arbeidsmiljøutfordringer for ulike bransjer, og har på grunnlag av data fra SSB sine levekårsundersøkelser estimert det totale antall arbeidsskader i Norge til om lag 78.000 pr år. Dersom landbrukets andel av slike ulykker er 20-30 prosent som for dødsulykkene, tilsier det 15-20.000 ulykkesskader pr år i landbruket.

NOA slår videre fast at bare en svært liten del av de arbeidsrelaterte sykdommene blir meldt til tilsynsmyndighetene (alle næringer). Når det gjelder landbrukets arbeidsmiljø, er konklusjonen at bransjen er utsatt for risiko og utfordringer mht alle typer arbeidsmiljøfaktorer. (NOA sin fullstendige rapport www.stami.no/?nid=23908&lcid=1044). NOA sine tall er i godt samsvar med anslag basert på opplysninger fra Skaderegisteret ved Nasjonalt Folkehelseinstitutt (tilsa ca 70.000 legebehandlede ulykkesskader som følge av arbeidsulykker, disse registreringene ble avsluttet i 2002).

2.3.3 ”Helse, miljø og sikkerhet i landbruket” – En kunnskapsstatus om HMS og arbeidsulykker i landbruket (Bygdeforskning)

Rapporten viser at vi må 20 år tilbake i tid for å finne en forskningsaktivitet på temaet landbruk og arbeidsmiljø i Norge. Det siste omfattende forskningsprogram om arbeidsmiljø i landbruket foregikk i 1982-1993, med bredt samarbeid mellom en rekke fagmiljø som ga kunnskap om risikoforhold og viktige sykdomsområder. Dette førte til en rekke tekniske

forbedringer og etableringen av Landbrukshelsen (Landbrukets HMS-tjeneste). Fra 1993 har det i liten grad foregått systematisk arbeidsmiljøforskning i Norge.

Videre påpeker rapporten fra Bygdeforskning at det er viktig å sette i gang ny virksomhet slik at man unngår at kompetansen som ble bygd opp den gang ikke forvitrer helt. Det foreslås ny forskningssatsning på feltet, denne bør være langsiktig og av et visst omfang (minimum 4-5 år). Det anbefales at forskningen får et anvendt perspektiv, og at det innarbeides metoder for å formidle kunnskap og kompetanse til næringen. Ny forskning bør stimulere til kreativ tenkning rundt årsakssammenhenger, for å få et bedre bilde av hvilke mekanismer som kan forklare den høye ulykkesfrekvensen hos norske bønder. Hovedhensikten må være fokus på utvikling og organisering av kunnskap som kan forebygge ulykker i landbruket og forbedre arbeidsmiljøet.

Rapporten inneholder en oversikt over forskning som er gjort på ulykker i landbruket, både i Norge og internasjonalt. Rapporten gir en gjennomgang av dagens situasjon når det gjelder registrering av skader og ulykker i norsk landbruk. Den omtaler også risiko for ulykker blant barn som bor på gård og personer som er på besøk på gård. Rapporten gir videre en oversikt over hvilke forskningsinstitusjoner i Norge som er og har vært aktive på området, hva de har gjort av forskning og hvilken kompetanse de ulike forskningsmiljøene har på feltet landbruk, helse, arbeidsmiljø og sikkerhet.

Det ser ut som om bestemte produksjoner har en høyere risiko for ulykker, spesielt blant de som driver med kjøtt- og melkeproduksjon (store dyr). Stikkord for ulykkeskader er ofte direkte kontakt med dyr, motoriserte kjøretøy og annet maskinelt landbruksutstyr, fall og klem. For dødsulykker spesielt, er bruk av traktor, fall, gass, og felling av trær blitt pekt på som viktige årsaker i Norge.

Rapporten gir en kunnskapsstatus når det gjelder økonomiske konsekvenser av arbeidsulykker i landbruket. Konsekvensene av ulykker er store både for den enkelte bonde, for familien, for bruket og for samfunnet. Den viser også til at bønder kan undervurdere hvilke effekter en ulykke vil ha for egen virksomhet når det gjelder kostnader knyttet til tapt tid og tapt produksjon. Hvis bønder undervurderer og/eller ikke fullt ut forstår de negative effekter en arbeidsulykke vil ha for virksomheten på gården, er det lite sannsynlig at de vil sette i verk tiltak for å forbedre sikkerheten på eget bruk. Hvis også rådgivningsapparatet og forvaltningen systematisk undervurderer de negative effektene som en ulykke har for en virksomhet, er det enda mindre sannsynlighet for at HMS-tiltak settes i verk. Rapporten peker på at kunnskap er nødvendig for å motivere til en forebyggende adferd hos bøndene.

Rapporten har omtale av forskning på temaet HMS/sikkerhetskultur i andre næringer som kan ha overføringsverdi til landbruket - bygg og anlegg, offshore, fiskeri og havbruk. Bygg- og anleggssektoren (BA-sektoren) har klart å snu den negative skadetrenden de siste årene gjennom systematisk HMS-arbeid i form av opplæring, skjerpede krav i verdikjeden og synliggjøring av positive resultater. BA-sektoren nevner opplæring, informasjon, kommunikasjon, motivasjon og erfaringsutveksling som sentrale faktorer for å lykkes i HMS-arbeidet.

Rapporten peker på Landbrukets HMS-tjeneste som en viktig og god aktør, men legger vekt på at arbeidsmiljø og HMS må prioriteres sterkere i hele landbrukssektoren for å oppnå resultat.

2.3.4 ”Ulykker i Norge - Nasjonal strategi for forebygging av ulykker som medfører personskader 2009-2014” (Departementene 1.10.2009)

Strategien omfatter ulykker som medfører personskader, både arbeidsulykker (unntatt petroleumsindustrien) og ulykker som skjer i andre sammenhenger, alt fra trafikkulykker og idrettskader til ulykker i hjemmet. I forordet til rapporten heter det:

”Ulykker som fører til personskade er en stor utfordring for folkehelsen. Personskader som følge av ulykker er nesten i samme størrelsesorden som kreft i Norge målt i tapte leveår. Spesielt for ulykker med personskader er at det tar relativt mange unge liv, og det er den største dødsårsaken for personer under 45 år. Omkring 1800 mennesker dør hvert år som følge av ulykke, og omkring en halv million blir behandlet av lege. Men våre muligheter for å forebygge ulykker er gode hvis det legges til rette for det, og effekten av tiltak kommer raskt....”

Strategien har som mål å oppnå bedre oversikt og samarbeid i det ulykkesforebyggende arbeidet i perioden 2009-2014. Strategien presenterer regjeringens ambisjoner for hva man vil oppnå innen 2014 når det gjelder forebygging av ulykker som medfører personskader. Strategien omfatter forebygging av ulykker som inntreffer i vegtrafikken, arbeidslivet, i hjem og fritid mv. Det slås fast at målrettet innsats er vanskelig på grunn av mangelfull oversikt over det samlede skadebildet i Norge og skadetilfellene i den enkelte sektor. Strategien har følgende mål:

- I løpet av 2014 skal en være i stand til å tallfeste mål for reduksjon av ulykker som medfører personskader, totalt og innenfor aktuelle sektorer
 - Sikre oppdatert kunnskap om ulykker som medfører personskader i Norge, herunder kunnskap om forekomst, årsaksforhold og effektive forebyggende tiltak.
- Forbedre det tverrsektorielle arbeidet med forebygging av ulykker
 - Sikre en hensiktsmessig nasjonal organisering av det skadeforebyggende arbeidet
 - Lokalt og regionalt skadeforebyggende arbeid,
 - Samarbeidet mellom det frivillige, det offentlige og næringslivet

Strategien samsvarer i svært stor grad med Bygdeforskning sin rapport når det gjelder å påpeke manglende kunnskap om årsaker til skader og ulykker pga manglende rapportering av antall og årsaker til skader og ulykker. Det påpekes også i denne rapporten at viktige tiltak er høy kvalitet på ulykkesregistrering og skadedata, styrking av kunnskapsutviklingen om skader og ulykker, bedre organisering, samarbeid og samordning mellom aktører og på ulike nivå.

Strategien viser til sektorenes arbeid med ulykker, og påviser at det ikke finnes politiske dokumenter på området for landbruksulykker (Landbruks- og matdepartementet som sektoransvarlig). Regjeringen angir to mål for sektoren:

- Å støtte næringsorganisasjonenes 0-visjon mot ulykker
- Antall dødsulykker og yrkesskader i landbruket må reduseres

Strategien blir fulgt opp gjennom en styringsgruppe på departementsnivå og en arbeidsgruppe på direktoratsnivå. Arbeidsgruppen ledes av Helsedirektoratet, og skal koordinere den løpende implementeringen av strategien, fastsette årlige milepæler og rapportere til departementsgruppen.

2.3.5 Systematisk HMS-arbeid i norske virksomheter, FaFo-rapport 2009:51

FaFo sin rapport 2009:51 handler om det systematiske HMS-arbeidet i norske virksomheter. Hensikten har vært å gi et oppdatert grunnlag for å vurdere status i innføringen av internkontroll som virkemiddel i HMS-arbeidet. Virksomhetenes kjennskap til internkontrollforskriften og deres praktiske arbeid med dette har vært sentralt. Undersøkelsen omhandler HMS-arbeidet i landbaserte og petroleumsbaserte virksomheter, men med hovedvekt på landbasert virksomhet. For landbaserte virksomheter (virksomheter under Arbeidstilsynets myndighetsområde) er det virksomhetenes implementering av kravene om internkontroll som har vært hovedtema. I så stor grad som mulig har undersøkelsen sammenliknet med en tilsvarende undersøkelse i 1999.

Rapporten viser at risikoutsatte sektorer som bygg og anlegg og petroleumsvirksomhet har lagt stor vekt på å dokumentere og gjennomføre et systematisk HMS-arbeid. Det systematiske HMS-arbeidet har ført til at virksomhetene kartlegger, planlegger og tenker HMS i virksomhetene, og motivasjonen er bedre arbeidsmiljø og lavere sykefravær. Lavt nivå på skader og sykefravær bidrar til økt regularitet og produktivitet, og enkelte virksomheter viser til bedriftsøkonomiske hensyn som viktig motivasjon for det systematiske HMS-arbeidet. Rapporten viser at tilgang på bedriftshelsetjeneste (BHT) har positiv effekt for gjennomføring av systematisk HMS-arbeid. De daglige lederne har et gjennomgående positivt syn på at HMS-arbeid fører til lavere sykefravær og færre ulykker, og det praktiske HMS-arbeidet utføres gjerne i samspill mellom (lokal) ledelse, verneombud og ansatterepresentanter. Formelt sett er det bare litt over halvparten av virksomhetene som oppfyller alle fire krav i forskriften.

Rapporten peker i retning av at de formelle krav om systematisk HMS-arbeid langt på vei er blitt en naturlig del av norske virksomheters daglige arbeid. Rapporten viser at det siden 1999 har vært en økning i andelen som svarer at de både har innført og aktivt bruker et system for HMS-arbeid i virksomheten. Nærmere 75 prosent svarte at de har et slikt system og at de bruker det i 2009. Et flertall av virksomhetene gjennomfører også de lovpålagte HMS-tiltakene (formulert målsetting, gjennomført HMS-kartlegginger, utarbeidet handlingsplan for HMS-arbeidet og utarbeidet en skriftlig HMS-plan). Det er noen flere som gjennomfører disse tiltakene nå enn for 10 år siden, men det er et godt stykke igjen før alle oppfyller kravene i Internkontrollforskriften.

2.3.6 HMS og dyretragedier

Mattilsynets arbeidsgruppe "Forebyggelse av dyretragedier i husdyrbruket" gjennomgår dyreverntragedier innen norsk husdyrbruk. Formålet med arbeidet er å utrede forhold som antas å ha betydning for Mattilsynets arbeid med dyreverntragedier. Arbeidsgruppens rapport for 2008 presenterer forslag til tiltak i Mattilsynet, men peker også på følgende:

- Dyreholder er i utgangspunktet situasjonens/problemets eier.
- Årsakene til dyretragedier kan være mange. Generelt foreligger en kompetansesvikt hos dyreholder, dvs en svikt i evnen til å produsere tilstrekkelige velferdstjenester for dyra på grunn av manglende kunnskap, erfaring, vilje, motivasjon, empati, helse mv.
- Mattilsynet definerer kompetanse hos dyreholder som *praktisk evne til å se, forstå eller handle*.
- Selv dyretragedier som oppfattes som akutte, har ofte en forhistorie ut over 6 måneder, en forhistorie som risikodyrehold (risikodyrehold er dyrehold som drives lovstridig eller slik at viktige behov hos dyra ikke blir dekket).

Norges Bondelag utarbeidet våren 2009 rapporten *Alvorlige dyrevernssaker i landbruket*, som oppfølging av stort engasjement og vedtak i årsmøtet 2008. Bondelagets rapport tar utgangspunkt i situasjoner der bonden ikke evner å gi dyra det stell de skal ha. Det pekes på at bakgrunnen kan være fysisk eller psykisk overbelastning eller sykdom og at dette kan oppstå akutt eller over tid. Det vises videre til Mattilsynets påpekning av at selv akutte saker viser seg å ha en forhistorie. Rapporten peker på at det er vesentlig å fange opp negativ utvikling i tide, da kan tiltak settes inn slik at bonden (på nytt) får god kontroll over dyreholdet.

Rapporten har initiert behov for økt oppmerksomhet på dyrevern i Norges Bondelag, og foreslår videre:

- Vurdere nye rutiner for avvikshåndtering mht besetningsdata hos alle aktører, arbeide for økt oppslutning om husdyrkontrollene for alle dyreslag
- Kompetanseheving
- Mer oppmerksomhet lokalt og regionalt på beredskap/ krisehåndtering og dyrevernsmndas funksjon

2.3.7 HMS og landbruk i andre land

Det er store ulikheter mellom land på hvordan det systematiske HMS-arbeidet er organisert. I Sverige er det en nettverksorganisasjon som heter LAMK (Lantbrukets arbetsmiljökommitté). LAMK består av representanter for organisasjoner, myndigheter, institusjoner som universitet og høyskoler, maskinbransjen mv. Disse arbeider sammen for et bedre arbeidsmiljø i landbruket. LAMK er en av initiativtakerene til kampanjen *Säkert Bondförnuft*. Kampanjen har hentet inspirasjon fra arbeidet med "Felles plan for HMS-arbeidet 2007-2012" i Norge, og er for en svært stor del finansiert av myndighetene. Se også www.sakertbondfornuft.se

I Sverige fantes Skogs- og Lantbrukshälsan (SLH), senere Hälsa Sverige, som kan sammenlignes med Landbrukets HMS-tjeneste. På 1980- og 1990-tallet ga SLH et omfattende rådgivningstilbud til landbruket gjennom et hovedkontor og 62 BHT. Dette var den felles og samlende aktør for arbeidsmiljøspørsmål for landbruket. Vel 300 personer var sysselsatt med helsekontroller og forebyggende rådgivning om ulykker og arbeidsskader til jord- og skogbrukere. Offentlige midler til BHT ble avviklet i 1992. SLH ble da gradvis bygget ned, solgt til en ordinær BHT-kjede (Feelgood) og helt avviklet som landbrukstilbud i 1999. Gjennom endringene fra 1992 til 1999 forsvant landbrukskundene og rådgiverne med landbruksfaglig kompetanse søkte seg til annet arbeid. Det meste av den praktiske kompetansen som var SLHs varemerke ble bygget ned, og rådgivning om arbeidsmiljø for grønn sektor ble nesten borte.

3. AKTØRER, ROLLER OG SYSTEMATISK HMS-ARBEID

3.1 Ansvar for arbeidsmiljø

Bonden har, som virksomhetsleder, ansvar for arbeidsmiljø og internkontroll i sitt foretak, og er den som mest direkte har nytte av gode rutiner og et fungerende systematisk HMS-arbeid. Slik er det også når det gjelder produksjonen på bruket, det er bonden som har størst nytte av systematikk og god drift.

Landbrukets næringsorganisasjoner har ved å ta initiativ til utarbeidelse av en "Felles plan for HMS-arbeidet i norsk landbruk 2007-2012" tatt ansvar for å bedre arbeidsmiljøet på gårdsbrukene. Planen var et resultat av en erkjennelse av at HMS-situasjonen i norsk landbruk er langt fra tilfredsstillende, og at omfanget av dødsulykker, branner, ulike skader og yrkeslidelser i landbruket er uakseptabelt. Det slås fast at den enkelte yrkesutøver påføres kostnader og lidelser, og at samfunnets kostnader er alt for store. Mer enn 20 sentrale landbruksorganisasjoner/ -aktører sluttet seg til planen i 2007, men det er bare enkelte aktører som har konkretisert dette ansvaret og prioritert innsats i tråd med planens innhold.

I tillegg til virksomhetsleder på gårdsbrukene er det en rekke aktører som har ansvar for å styrke HMS-arbeidet i landbruket. Under følger en beskrivelse av de mest sentrale organisasjonene og aktørene.

3.2 Systematisk HMS-arbeid

Med systematisk HMS-arbeid menes det kontinuerlige, planmessige arbeidet med arbeidsmiljø for å avdekke svake sider eller mangler og skape forbedring. Forskrift om systematisk helse-, miljø- og sikkerhetsarbeid i virksomheter (HMS-forskriften) sier at den som er ansvarlig for virksomheten plikter å sørge for systematisk oppfølging av helse, miljø og sikkerhet. Rutinene skal være dokumentert skriftlig. Systemet skal sikre at problemer oppdages og tas hånd om i tide.

I landbruket er det flere organisasjoner og offentlige aktører som bidrar til at næringen skal kunne drive et systematisk HMS-arbeid. Landbrukets HMS-tjeneste tilbyr rådgivning og kurs og Stiftelsen KSL Matmerk tilbyr bruk av Kvalitetssystem i Landbruket (KSL) med egen HMS-standard. Arbeidstilsynet og Mattilsynet driver både tilsyn og veiledning på gårdsbrukene.

3.3 Landbrukets HMS-tjeneste

3.3.1 Historikk

Landbrukets HMS-tjeneste (LHMS) ble etablert 1. januar 1994 som en ideell stiftelse med Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag som stiftere. Stiftelsen endret navn fra Landbrukshelsen til Landbrukets HMS-tjeneste i 2002. Det viktigste målet er å bidra til færre ulykker og yrkeslidelser i landbruket og gjennom dette sikre trivsel, kvalitet og lønnsomhet i næringen.

Landbrukets HMS-tjeneste driver et landsomfattende forebyggende HMS-arbeid i samarbeid med regionale bedriftshelsetjenester. Det tilbys krisebistand, kompetansegivende kurs og andre enkelttjenester til hele næringa, uavhengig av medlemskap. Kurset "Praktisk HMS-arbeid" er utpekt som hovedsatsning for hele næringa gjennom "Felles plan for HMS-arbeidet i norsk landbruk". Hittil har over 5000 bønder og andre gjennomført kurset.

3.3.2 Økonomi

Regnskapet for 2009 viser en omsetning på nær 30 mill kr, der 16 mill kr er bevilgning over jordbruksavtalen og knapt 14 mill kr er inntekter fra salg av medlemskap, kurs og tjenester. Årsresultatet er et underskudd på kr 170 000,-. For 2010 er det budsjettert med en omsetning på 33,6 mill kr, i form av salgsinntekter på 17,6 mill kr, 16 mill kr i bevilgning fra jordbruksavtalen og et årsresultat på kr 450.000. Egenkapitalen er på 2,4 mill kr.

Endringen til direkte medlemskap har ført til større kontroll over inntekter og kostnader.

3.3.3 Intern organisering i Landbrukets HMS-tjeneste

Den faglige organiseringen har hele tiden bestått av avtalefestet samarbeid med utvalgte bedriftshelsetjenester (BHT). LHMS ansetter og lønner HMS-rådgiver landbruk. HMS-rådgiver landbruk er integrert i bedriftshelsetjenesten, men driver rådgivning til LHMS sine medlemmer som del av medlemskapet i LHMS. Både medlemmer og andre i landbruket kan kjøpe (ekstra) tjenester eller rådgivning av HMS-rådgiver. I tillegg er de lærere på HMS-kurs som er åpne for alle og i regi av LHMS i området.

Fram til 2008/09 var medlemmene tilknyttet den lokale bedriftshelsetjenesten. Kontingenten for tjenester fra den regionale BHT var fastsatt og fakturert lokalt, og var ikke del av LHMS sitt regnskap.

3.3.4 Forhold til andre aktører i landbruket

LHMS samarbeider med Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag om å følge opp "Felles plan for HMS-arbeidet i norsk landbruk 2007-2012". LHMS utarbeider spesifikke samarbeidsplaner både sentralt og på fylkesnivå med begge faglag.

HMS ble tatt inn i KSL i 1997. LHMS er aktør på alle nivå i KSL, spesielt i tilknytning til Faggruppe HMS. LHMS blir også benyttet av KSL-sekretariatet til utvikling av verktøy for HMS-arbeidet innenfor KSL, utvikling av revisjonsvirksomheten på HMS o.a. Det arbeides med å få langt flere aktører enn i dag til å motivere bonden til å iverksette systematisk HMS-arbeid i eget foretak.

3.3.5 Ny organisering fra 2008/2009

Ny organisering ble iverksatt i 2009 med mål om tettere samarbeid mellom LHMS og faglag på alle nivåer, sikre medlemmene et godt og likverdig tilbud og LHMS en bedre styring med økonomien og tjenestene i regionene.

Bondens foretak er nå direkte medlem i LHMS. LHMS fastsetter selv medlemskontingent og pris på andre tjenester. LHMS kjøper helsetjenester til medlemmene, administrative tjenester og funksjon i form av delvis personalansvar for HMS-rådgiverne av bedriftshelsetjenestene.

Fra og med 1. september 2008 ble landet delt i 4 distrikter. Hvert distrikt har sin ansvarlige leder med personal- og resultatansvar. Målet er mer nærhet mellom leder og medarbeider, bedre samarbeid med andre relevante organisasjoner og virksomheter lokalt. Effekten skal bli bedre oppfølging og kvalitet i tjenestene, samt bedre utvikling og tilslutning. Det blir opprettet fylkesgrupper med representasjon fra styre og administrasjon fra faglaga. Regiongrupper kan videreføres der en ønsker det, men med en fylkesgruppe som overbygning. Fylkesgruppa skal arbeide for å øke aktivitet og oppslutning om Landbrukets HMS-tjeneste.

3.3.6 Faglige tilbud og arbeidsmetoder

Landbrukets HMS-tjeneste driver bedriftshelsetjeneste for norsk landbruk med forankring i Arbeidsmiljøloven med tilhørende forskrifter. HMS-rådgivning v/HMS-rådgiver landbruk på gården inngår som en del av det tverrfaglige tilbudet. Medlemskontingenten kan utgiftsføres i driftsregnskapet, på samme måte som BHT-tjenester i andre bransjer. F.o.m. 2010 innføres det offentlig godkjenningsordning for bedriftshelsetjenestene i Norge. Gjennom avtaleverket medfører dette at norsk landbruk har tilgang på bedriftshelsetjeneste som tilfredsstiller offentlige krav.

Arbeidsmetoden i det forebyggende HMS-arbeidet er som for andre bransjer: Å bidra til et kontinuerlig, systematisk og praktisk HMS-arbeid i foretaket, samt oppfølging av yrkesutøvernes helse. Det er samspill mellom HMS-rådgivning i foretaket og helsesamtale/helsekontroll. I tillegg stilles det til disposisjon kompetanse på arbeidsmedisin (Arbeidsmedisinsk avdeling St. Olavs Hospital, Trondheim), ergonomi, yrkeshygiene, krisehåndtering, psykososialt arbeidsmiljø o.a.

Landbrukets HMS-tjeneste tilbyr tjenester til landbruket gjennom:

- medlemskap - basistilbud
- salg av enkelttjenester til medlemmer og andre
- kurs for alle
- krisebistand ved behov
- faglig bidrag på en lang rekke arenaer; Landbrukets Brannvernkomite, faglige utredninger (eks. Inn på Tunet), forelesninger og foredrag, sikkerhetsdager, fagbøker for skoleverket, spesielt målretta kurs m.m.

Medlemstilbudet er nå:

- Helsekontakt (helsesamtale og helsekontroll)
- Mulighet for en konsultasjon pr. år/person
- Fagmøte i gruppe eller større møte
- HMS-rådgivning i foretaket
- Egen startpakke for nye medlemmer
- Mulighet for krisebistand (også for ikke-medlemmer)

Medlemmer og andre kan kjøpe enkelttjenester ut over basistilbudet. Det kan være ekstra gårdsbesøk, hjelpemidler og annet. Alle, uavhengig av medlemskap, har tilgang til krisebistand, innenfor gitte rammer er dette kostnadsfritt.

3.3.7 Medlemsutvikling

Tabellen under viser utviklingen i antall medlemmer i Landbrukets HMS-tjeneste fra 2001 til 2009. Nedgangen i medlemstallet i 2006 – 2008 hadde sin bakgrunn i omorganisering og overgang til direkte medlemskap. Noen bedriftshelsetjenester ble ikke med på den nye ordningen. Utviklingen må også ses i lys av at så mye som 78 prosent av medlemmene har vært melkeprodusenter (67 prosent av medlemmene var melkeprodusenter i 2009). I denne gruppen har nedleggingen av bruk vært vesentlig større enn gjennomsnittet.

Tabell 1 Medlemsutvikling i Landbrukets HMS-tjeneste

	Medlemsvirksomheter, pr. 31.12.	Endring %	Ant. person-medlemmer pr. 31.12.	Endring %	Ant. medl. pr. foretak
2001	4291		6168		1,34
2002	5179	+ 20,7	7254	+ 17,6	1,33
2003	5720	+ 5,7	8032	+ 10,7	1,33
2004	5947	+ 4,0	8192	+ 1,9	1,31
2005	6026	+ 1,3	8244	+ 0,6	1,31
2006	5883	- 2,4	8134	- 1,3	1,33
2007	5513	-6,5	7487	-8,1	1,32
2008	5457	- 1,4	7546	+ 0,8	1,39
2009*	5643	+3,4	7877	+4,3	1,39

*pr. 1. desember 2009

3.3.8 Brukerundersøkelser og evalueringer

Landbrukets HMS-tjeneste ble evaluert i 1999 med Landbruks- og matdepartementet som oppdragsgiver. Brukerundersøkelse ble gjennomført av Østlandsforskning (602 respondenter). Rapporten hadde som formål å gi en uavhengig vurdering av Landbrukets HMS-tjeneste både med hensyn på organisering, ressursbruk og samfunnsmessig nytte som skal gi grunnlag for eventuelle endringer/ forbedringer i det videre arbeid. Evalueringen bygger på informasjon fra medlemmer og medarbeidere i Landbrukshelsen, samt skriftlig materiale. Hovedkonklusjonene var til dels svært god medlemstilfredshet, men med tydelige organisatoriske utfordringer. Det ble lagt vekt på at tilbudet er viktig for en utsatt yrkesgruppe, men at virksomheten må legge vekt på å yte tjenester til flere og ha en mer effektiv medlemsverving. Det ble også påpekt at det er nødvendig med sterkere samarbeid med faglagene sentralt og regionalt.

I 2009 ble det gjennomført en brukerundersøkelse i 3 regioner (256 respondenter i Østfold, Telemark og Innherred). Det er en del endringer i spørsmål i forhold til evalueringen i 1999, men noe lar seg direkte sammenligne. Det registreres bedre medlemstilfredshet i 2009 enn 10 år tidligere.

Under finnes et utdrag.

	2009		1999	
	Svært nyttig	Ganske nyttig	Svært nyttig	Ganske nyttig
Hvilken nytte hadde du av gårdsbesøk av HMS – rådgiver landbruk?	22 %	59 %	16 %	66 %
	Høy	Riktig	Høy	Riktig
Prisen på tjenesten i forhold til innholdet:	26 %	72 %	35 %	60 %
Effekt av medlemskap – har du?	2009		1999	
- iverksatt tiltak for å forebygge ulykker	82 %		66 %	
- iverksatt tiltak for å bedre fysisk arbeidsmiljø	67 %		60 %	
- blitt oppmerksom på egen yrkesskade	67 %		45 %	
- blitt mer oppmerksom på egen helse	79 %			
- økt bruken av verneutstyr	60 %			
			Sannsynl.	Ganske sannsynlig
Jeg vil være medlem om to år	96 %		60 %	28 %
Jeg vil anbefale medlemskapet til andre	94 %			

Kvalitet på helsekontakt:

2009: 90 prosent vurderte den som meget god/god

1999: Hvor viktig er helsekontakten?: Score 5,6 på en skala fra 1 til 7 med 7 som best.

Fagmøter/gruppemøter: Resultatene fra 1999 og 2009 viser det samme: Oppslutningen er ikke tilfredsstillende, men de som møter er godt fornøyd.

Andre temaer fra 2009:

- gjennomgangen av HMS-systemet er helt avgjørende for at jeg skal ha et aktivt HMS-arbeid: helt enig: 48% delvis enig: 42%
- jeg er selv i stand til å vedlikeholde HMS-systemet etter gjennomgang med rådgiver: helt enig: 47% delvis enig: 43%
- jeg vil også i framtida benytte meg av hjelp/bistand fra LHMS for å oppdatere HMS-systemet mitt: helt enig: 62% delvis enig: 27%

En mer fullstendig utgave av undersøkelsen fra 2009 finnes på www.lhms.no – Rapporter og infostoff.

3.4 Kvalitetssystem i landbruket (KSL)

KSL benyttes på de fleste gårdsbruk og det er hensiktsmessig å vurdere hvordan verktøyet kan ligge til grunn for å bedre HMS-arbeidet på gårdene.

Kvalitetssystem i landbruket (KSL) er landbruksnæringens eget kvalitetssystem. KSL eies og drives av Stiftelsen KSL Matmerk. Kvalitetssystemet er utviklet over mange år og i nært samarbeid mellom primærprodusentene og bondens varemottakere. Basis for systemet er KSL-standarden som beskriver hvordan en ønsker at matproduksjonen i Norge skal foregå. Kravene i standarden bygger i det alt vesentlige på lover og forskrifter, men den inneholder også en del krav som går ut over dette, og som næringa selv har definert som viktige for norsk matproduksjon. Standarden er delt i en generell del som gjelder alle gårdsbruk og ni ulike standarder for ulike produksjoner. Alle produsenter må forholde seg til den generelle delen, mens de ellers forholder seg til de delene som er aktuelle avhengig av hvilke produksjoner de har.

Et viktig element i den generelle delen er Helse, miljø og sikkerhet (HMS). HMS-kravene i KSL-standarden skal dekke alle lovpålagte HMS-krav som stilles til et gårdsbruk.

Erfaringer fra KSL-revisjoner viser at HMS-arbeidet ikke er like høyt prioritert som annet arbeid på gården. Det ser ut til at mange bønder er mer interesserte i produksjonsfagene enn i HMS. For å hjelpe til med å gjøre HMS -faget mer konkret og forståelig, har KSL Matmerk utarbeidet et eget HMS-hefte til støtte for bonden i dette arbeidet. Heftet fins både i en papirversjon og i en elektronisk versjon og det ser ut til at svært mange bønder bruker det.

3.4.1 Revisjoner

KSL-systemet er ikke et sertifiseringssystem, men et kvalitetssystem med revisjoner. Bonden skal selv gjennomføre en egenrevisjon (internrevisjon) en gang i året. Ved denne egenrevisjonen skal bonden blant annet ha en gjennomgang av sitt HMS-system. I tillegg gjennomføres det KSL-revisjoner (eksternrevisjoner) på et visst antall gårdsbruk pr år. Dette antallet varierer mellom 5000 og 5500 pr år. Når antall gårdsbruk er nærmere 50.000, tilsier det at andelen som gjennomgår eksternrevisjon i løpet av et år er relativt lav.

Gårdens HMS-system er en viktig del av den eksterne revisjonen. Hvis revisor oppdager mangler ved dette systemet eller andre mangler, blir det gitt avvik. Avvik som skyldes mangler ved HMS-systemet, blir funnet ved om lag halvparten av KSL- revisjonene. Dette tallet har vært noe nedadgående over tid, men det skyldes sannsynligvis at det nå gis ”systemavvik” for mangler ved HMS-systemet, mens det tidligere ofte ble gitt flere HMS ”detaljavvik”.

Bonden får så en frist på seg til å lukke de avvikene som blir funnet ved revisjonen. En KSL-revisjon resulterer i en revisjonsrapport som blant annet inneholder hvilke avvik som ble påvist ved revisjonen og hvilke frister som ble satt for å lukke disse avvikene.

KSL-revisjonene gjennomføres av om lag 130 KSL-revisorer. Disse revisorene har fagkompetanse innenfor landbruk og samtidig har de en seks dagers revisoropplæring som KSL-revisorer. Ingen av revisorene er ansatte i KSL Matmerk. Mange er ansatte hos de ulike varemottakerne, en del er ansatte i Norsk Landbruksrådgivning, noen er ansatte i Debio, en del er selvstendig næringsdrivende og noen få er ansatte i det offentlige. Revisorene bor over

hele landet. Revisjonene gjøres på vegne av- og på oppdrag fra KSL Matmerk som betaler arbeidet.

3.4.2 Revisjonsdatabasen

All revisjonsinformasjon om det enkelte gårdsbruk legges inn i en database. Der ligger det informasjon om når bonden har gjennomført egenrevisjon, men ikke om hva som ble funnet ved disse egenrevisjonene og hele revisjonsrapporten fra KSL-revisjonene. Egenrevisjonsinformasjonen rapporteres av bonden selv, mens det er KSL-revisorene som legger inn KSL-revisjonsrapportene. Bonden rapporterer imidlertid selv når avvik er lukket. Rapportene fra bonden til KSL-databasen kan enten gjøres elektronisk eller den kan gjøres på papir. Med utgangspunkt i det som ligger i KSL-databasen, sender KSL Matmerk ut en påminning til bonden hvis fristen for å rapportere inn at egenrevisjon er gjennomført eller fristen for lukking av avvik, er gått ut.

3.4.3 Konsekvenser av mangler ved bondens KSL-system

KSL Matmerk har ikke egne sanksjonsordninger for dem som ikke følger kravene i KSL-systemet. Det er bondens varemottakere som praktiserer sanksjonsordninger. I dag fins det to typer sanksjoner; pristrekk og at en ikke får inngå produksjonsavtale (frukt, grønt) eller får levere (fjørfekjøtt). Det er pristrekk på melk, kjøtt og korn. De ulike varemottakerne håndterer dette noe ulikt. Bare innenfor kjøttsektoren er det inngått en formell avtale om at alle varemottakerne skal håndtere dette på samme måte.

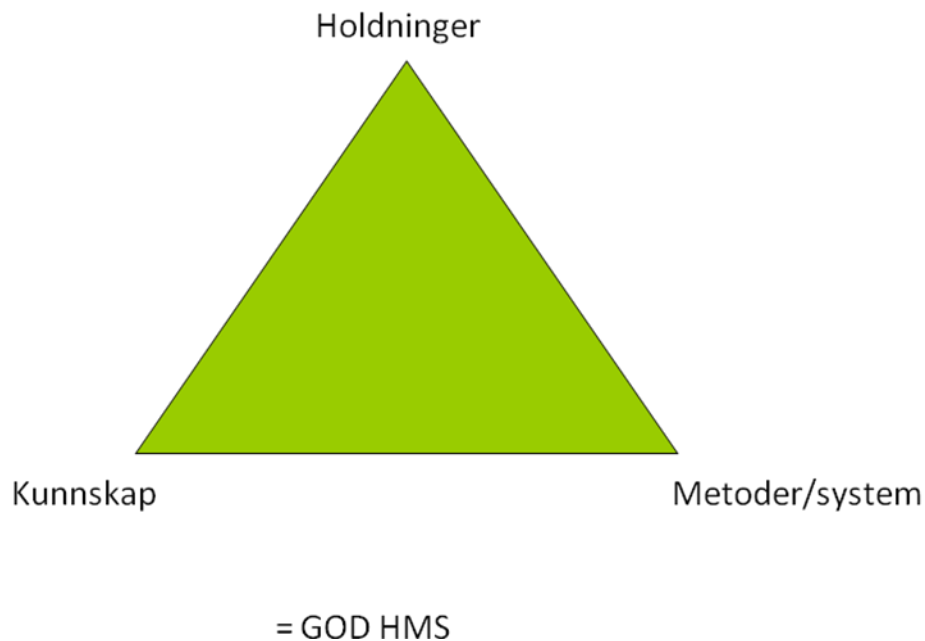
Det er ulikt hva som fører til trekk hos varemottakerne. Alle som bruker trekk som sanksjonsordning, trekker for manglende gjennomført egenrevisjon og noen ser helt bort fra avvik når det bestemmes om det skal gis trekk eller ikke. Noen trekker for alle avvik som ikke er lukket innen fristen. Andre gjør en vurdering av de ulike avvikene og trekker for det som kalles "relevante avvik". Som regel defineres relevante avvik som avvik som har direkte med produksjonen å gjøre, det vil si at HMS-avvik ofte, men ikke alltid, faller utenfor denne definisjonen. På denne måten får HMS-avvikene i realiteten en mindre betydning i KSL-systemet enn det som kan kalles produksjonsavvik. Det ser imidlertid ut til å være en tendens til at det går i retning av at HMS-avvik inkluderes som relevante avvik, i alle fall hvis det er snakk om store mangler i HMS-systemet.

3.5 Direktoratet for arbeidstilsynet

Direktoratet for arbeidstilsynets (Arbeidstilsynet) rolle er i tillegg til å drive tilsyn, også forebygging gjennom veiledning, premissgiving og samarbeid med næringsaktører om HMS-arbeidet. Arbeidstilsynet fordeler sin innsats mellom arbeidsmiljøutfordringer knyttet til arbeidsulykker, sosial dumping, kjemisk og biologisk helsefare, ergonomi, psykososiale forhold, tilrettelegging og unge arbeidstakere.

Arbeidstilsynet er oppdelt i 7 regioner. Ansvar for å følge opp landbruket er lagt til region Indre Østlandet med kontor på Hamar. Alle 7 regioner har egne ansvarlige for landbruket. Arbeidstilsynet har som mål å øke aktiviteten i forhold til landbrukssektoren. I 2009 ble antallet ukeverk for å følge opp landbruket doblet, og det ble gjennomført ca 550 tilsyn. De fleste tilsyn skjer på basis av et tilfeldig utvalg, fordelt rundt i hele landet, men det gjennomføres også mer målrettede tilsyn på basis av bekymringsmeldinger eller andre indikatorer.

Arbeidsmiljøutfordringene i landbruket er sammensatte og utfordrende ut fra Arbeidstilsynets vurdering. Sektoren kjennetegnes av at samtlige utfordringer knyttet til arbeidsmiljø er aktuelle, noe som fører til at et helhetlig og systematisk HMS-arbeid er avgjørende. Informasjon og samarbeid med næringens egne organisasjoner og øvrige aktører som forsikringsbransjen, forskningsinstitusjoner, politi og brannvesen er derfor sentralt. En egen portal for landbruk på Arbeidstilsynet sine nettsider er under planlegging. Arbeidstilsynet vil i 2010 vurdere å gjenopprette Jordbrukets verneutvalg.

Figur 3 Arbeidstilsynets modell for et godt HMS arbeid

Et uttrykk for at HMS-arbeidet i landbruket er sammensatt er de store forskjeller fra gård til gård i hva Arbeidstilsynet vurderer som de sentrale arbeidsmiljøutfordringene. Ofte er orden og oversikt en indikator på at også resten av gården har et godt HMS-arbeid.

Arbeidstilsynet har også drevet kompetansehevende og holdningsskapende arbeid blant bønder. I perioden 1989 til 1991 gjennomførte de informasjonskampanjen "Trygg på traktor". I 1992 ble brosjyren "Tiltak mot fallulykker på gården" utgitt, og i perioden 1994-1996 fulgte den omfattende kampanjen "Sunt bondevett skader ikke". Oppmerksomheten var rettet mot tiltak for å forebygge mot de vanligste ulykkene og belastningsslidelsene. I løpet av kampanjen deltok over 23.000 personer på møter, foredrag, gårdsvandring og lignende som Arbeidstilsynets distriktskontorer gjennomførte i forbindelse med kampanjen. Arbeidstilsynet deltok med egen stand på 27 lokale og sentrale landbruksutstillinger. 2.500 personer deltok i studieringer og brevninger i sammenheng med kampanjen. Om lag 2.000 gårdsbruk ble besøkt under en aksjon som var en del av kampanjen.

3.6 Mattilsynet og dyrevelferd

Mattilsynet har ansvar for å føre tilsyn med dyrevelferd. Den nye dyrevelferdsloven som trådte i kraft 1/1-2010 har nedfelt et lovfestet krav om kompetanse hos dyreholder. Dette skal sikre at dyr blir ivaretatt av tilstrekkelig og faglig kompetent personell. Med kompetanse menes både kunnskap og ferdigheter. Mattilsynet arbeider med å få på plass forskrifter om kompetanse.

Den nye dyrevelferdsloven innfører en generell varslingsplikt. Plikten til å varsle gjelder der det er grunn til å tro at dyr kan være utsatt for mishandling eller alvorlig svikt med hensyn til miljø, tilsyn eller stell. Hensynet bak varslingsplikten er å hindre eller avslutte dyrelidelser. Varsler har adgang til å være anonym. Erfaring viser at mange av de som havner i en situasjon der de ikke kan ivareta dyrene sine, hadde ønsket at samfunnet hadde grepet inn på et tidligere tidspunkt før situasjonen ble så ille. En varslingsplikt vil kunne bidra til at dyreeier får bistand til å rette forholdene på et tidligere tidspunkt. En varslingsplikt vil derfor ikke nødvendigvis stride mot gode familierelasjoner eller godt naboskap. Unnlatelse av slik varslingsplikt er ikke belagt med straff i henhold til loven, men ved grove brudd på varslingsplikten, kan Mattilsynet ilegge overtredelsesgebyr.

3.7 Næringsorganisasjonene som pådrivere for HMS-arbeid

Norges Bondelag har tillitsvalgte over hele landet. De tillitsvalgte utgjør et stort nettverk som er trent i dugnad. Organisasjonen legger sterk vekt på å motivere til innsats som bidrar til å redusere omfanget av skader, ulykker og yrkeslidelser i landbruket. Det legges vekt på formelt og uformelt samarbeid med andre aktører om forebyggende arbeid, HMS-spørsmål og dyrevelferd. Det er utarbeidet konkrete forslag til temamøter i lokallagene, og organisasjonen har ambisjon om å verne om medlemmer som opplever krisesituasjoner. Norges Bondelag har en egen krisekommunikasjonsplan, og mange av fylkeslagene har egne planer for å bidra til å redusere konsekvensene av ulike typer krisesituasjoner. Rolleforståelse og mediahåndtering er sentralt i disse planene.

Norsk Bonde- og Småbrukarlag har tillitsvalgte over store deler av landet. Organisasjonen har helt siden opprettelsen av Landbrukets HMS-tjeneste arbeidet aktivt for å bevisstgjøre medlemmene i organisasjonen om betydningen av et godt fysisk og psykisk arbeidsmiljø og om effekten av forebyggende helsearbeid. Dette er gjort gjennom sentrale samlinger for fylkeslederne og på møter i fylkeslagene og lokallagene. Norsk Bonde- og Småbrukarlag er i ferd med å få på plass en sentral avtale med Landbrukets HMS-tjeneste som vil forsterke og målrette organisasjonens arbeid innenfor dette området.

Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag var i 2008 sammen om initiativet til å få utarbeidet en kunnskapsstatus om HMS og ulykker i landbruket. Begge organisasjonene støtter landbrukets 0-visjon, og anbefaler medlemmene å gjennomføre kurset ”Praktisk HMS-arbeid”.

3.8 Andre aktører

3.8.1 Varemottakerne

Varemottaker foretar avregning blant annet på grunnlag av KSL-status. Hvordan dette gjøres beskrives i kapittel 3.4.3. Lik praksis og god kommunikasjon om dette motiverer til aktiv bruk av KSL-systemet.

De fleste varemottakere har rådgivere som tilbyr produksjonsfaglig rådgivning til sine medlemmer/produsenter. Det er ulikt i hvilken grad rådgivere har kunnskap om praktisk og systematisk HMS-arbeid. Det er også forskjell på om rådgivere legger vekt på og motiverer til forbedringer i arbeidsmiljøet.

3.8.2 Forsikringsbransjen

Forsikringsbransjen bidrar til HMS-arbeidet i landbruket på flere måter. Gjennom forsikringsavtalene har forsikringsbransjen et system som gir rabatt på forsikringspremie for godt HMS-arbeid på det enkelte gårdsbruk. Mange avvik i form av og ulykker og branner vil føre til høyere egenandeler og dyrere forsikringspremie.

De fleste bønder tilbys gunstige forsikringsavtaler gjennom sitt medlemskap i næringsorganisasjonene. Dette gjelder både for private forsikringer og forsikringer av driftsopplegget. På denne måten er bønder flest forsikret mot arbeidsulykker, men få har uføreforsikring. En forsikringspremie for uføreforsikring står ikke i forhold til inntekten, og velges derfor bort. Gjensidige har samarbeidsavtaler med næringsorganisasjonene og dekker ca 75 % av markedet. Gjensidige opplyser at uføreforsikring er vanligst blant arbeidstagere, ikke blant selvstendig næringsdrivende. Barn i landbruksfamilier er som følge av et målrettet arbeid i næringsorganisasjonene, bedre forsikret mot ulykker enn øvrig befolkning. Gjensidige legger vekt på å styrke HMS-arbeidet i landbruket gjennom eget arbeid og gjennom samarbeid med andre om veiledning og rådgivning. Gjennom sitt rapporteringssystem er det også grunnlag for å kunne fremskaffe en bedre oversikt over årsakssammenhenger og arbeidsulykker.

De bøndene som er med i LHMS får en rabatt på forsikringen. Dette er et insitament fra Gjensidige for å bidra til å styrke HMS arbeidet i landbruket. I Gjensidige arbeider ca 120 personer med landbruksforsikringer, og de har en omsetning knyttet til landbruket på ca 1,6 mrd kr.

3.8.3 Fylkeskommunen

Fylkeskommunen har fått nye oppgaver innenfor landbrukssektoren i forbindelse med forvaltningsreformen. Rekruttering, kompetanseutvikling og likestilling er en viktig del av det nye oppdraget. Fylkeskommunen har også ansvaret for videregående opplæring. De har en tradisjon for å samarbeide med næringslivet, blant annet skjer opplæring i yrkesfagene i samarbeid med næringslivet.

Viktige hovedmål for fylkeskommunene på landbruks- og matområdet er;

- styrke regional verdiskaping, ressursforvaltning og miljøinnsats med utgangspunkt i landbruket og landbrukets ressurser
- styrke samhandlingen med andre aktuelle regionale og lokale aktører om gjennomføringen av landbrukspolitikken
- styrke regionale folkevalgtes engasjement i landbrukspolitikken

- sikre god kobling mellom landbruk og annet samfunns- og næringsutviklingsarbeid i fylket, herunder å integrere landbruksområdet i fylkeskommunenes øvrige ansvars- og arbeidsområder.

Det er bevilget 20 mill kr over jordbruksavtalen til rekruttering, likestilling og kompetanseheving i landbruket i 2010. Disse midlene skal bidra til rekruttering og utdanning av næringsutøvere som kan ivareta og styrke verdiskapingen i landbruket regionalt.

Av prioriterte områder er blant annet gjennomføring av kompetanseutvikling og kompetansehevende tiltak innenfor tradisjonelt landbruk og nye næringer, herunder støtte til etter- og videreutdanningstilbud for yrkesutøvere i landbruket og prosjekter/tiltak knyttet til rekruttering til landbruksnæringen.

3.8.4 Fylkesmannen

Fylkesmannen har ansvar for oppfølging av nasjonal landbruks- og matpolitikk både regionalt og lokalt og ulike forvaltningsoppgaver for økonomiske og juridiske virkemidler innenfor jordbruk og skogbruk. Fylkesmannen leder arbeidet med utarbeidelse av regionale næringsstrategier gjennom det regionale partnerskapet og skal skape møteplasser for erfaringsutveksling og formidling av forventninger mellom Fylkesmannen, fylkeskommunen, Innovasjon Norge, kommunene, KS, samt andre aktuelle regionale aktører. Fylkesmannen skal også være et kompetansesenter generelt og for kommunene spesielt. Gjennom oppfølging, veiledning og kompetanseheving skal Fylkesmannen bidra til at kommunene opprettholder kvalitet og måloppnåelse i oppgaveløsningen på landbruks- og matområdet.

Fylkesmannen har også et særskilt embetsoppdrag fra Helse- og omsorgsdepartementet. Som tilsynsmyndighet skal fylkesmannen ha oversikt over sosiale forhold, befolkningens helsetilstand og behov for tjenester, følge med på hvordan tjenestene og personellet utøver sin virksomhet og gripe inn overfor virksomheter og helsepersonell som utøver virksomheten i strid med lovgivningen. Klagebehandling, tilsyn og rådgivning basert på erfaringer fra tilsyn skal medvirke til at:

- befolkningens behov for helsetjenester ivaretas
- helsetjenestene ivaretas på en faglig forsvarlig måte
- svikt i helsetjenestene forebygges
- ressursene i helsetjenestene brukes på en forsvarlig og effektiv måte
- befolkningen har tillit til helsepersonell og helsetjenestene

3.8.5 Statens landbruksforvaltning (SLF)

SLF tar hånd om direktoratsoppgaver for LMD. SLF er fagmyndighet og bidrar til å sikre lik forvaltning av virkemidler i hele landet. SLF forvalter ingen virkemidler rettet direkte mot HMS-arbeidet i landbruksvirksomhetene, men de ulike velferdsordningene under jordbruksavtalen er likevel generelt viktige.

3.9 Økonomiske og juridiske virkemidler

3.9.1 Regelverk

Forskrift om systematisk helse-, miljø- og sikkerhetsarbeid i virksomheter (Internkontrollforskriften) gjelder for hvordan HMS-arbeidet skal følges opp i landbruket. Den regulerer forhold som innebærer at den som er ansvarlig for virksomheten, plikter å sørge

for systematisk oppfølging av krav fastsatt i blant annet arbeidsmiljøloven, forurensningsloven og brann- og eksplosjonsvernloven. I forskriften er det krav om aktivitet i form av kartlegging, risikovurdering og handlingsplaner, samt iverksetting av rutiner for å avdekke, rette opp og forebygge overtredelse av krav. Systemet (og aktiviteten i den forbindelse) skal systematisk overvåkes og gjennomgås.

Landbruksvirksomheter som har ansatte i form av arbeidstagere, avløsere eller betalte familiemedlemmer som arbeider på gården, omfattes av forskriften.

Forskrift om Bruk av arbeidsutstyr er kanskje den viktigste av Arbeidstilsynets forskrifter i landbruket. Den inneholder en rekke krav til gårdsdriften, og gjelder også om bonden ikke har ansatte. Forskriften setter krav til opplæring i bruk av arbeidsutstyr, samt krav til vedlikehold, kontroll og bruk. Det er flere forskrifter som regulerer farlig arbeid. Noe av regelverket forvaltes av Arbeidstilsynet, noe av andre myndigheter, for eksempel Statens Vegvesen.

Det finnes flere eksempler på at forskjellig regelverk og ulik forståelse av regelverket hos de ulike tilsynsmyndighetene skaper uklarhet om hva som er riktig. Dette gjelder blant annet for montering og bruk av setebelte i traktor, der verken regelverk eller forståelse av regelverk er samkjørt mellom Vegvesenet og Arbeidstilsynet.

3.9.2 Økonomiske virkemidler

De økonomiske virkemidlene som bevilges over jordbruksavtalen er først og fremst tilskudd til drift av Landbrukets HMS-tjeneste 16 mill kr i 2010, velferdsordninger og tilskudd til KSL Matmerk sitt arbeid med KSL. Landbrukets HMS-tjeneste og KSL er omtalt i egne kapitler.

I tillegg er partene enige om at det er viktig å ha gode velferdsordninger i landbruket. Tilskudd til avløsning ved ferie og fritid, tilskudd til avløsning ved sykdom m.v. og tilskudd til landbruksvikarordningen er de viktigste ordningene over jordbruksavtalen. Formålet med velferdsordningene er å bidra til å sikre matproduksjon og matforsyning ved å forvalte ordninger rettet mot å bedre rekruttering til næringen og mot næringsutøverens velferd.

For å medvirke til å finansiere avløsning ved sykdom gis det tilskudd til avløsning ved sykdom til husdyrprodusenter, honningprodusenter, helårs veksthusprodusenter og planteprodusenter i onneperioder. Det kan ytes tilskudd ved sykdom, dødsfall, svangerskap og fødsel, samt støtte ved følge av syke barn til sykehus/spesialist, eller dersom barnet har en kronisk sykdom. Antall sykmeldte dager som det søkes på grunnlag av, har sunket fra ca. 563.000 til ca. 330.000 i perioden 2000–2007, en nedgang på 41 prosent. Antallet avløste dager i samme tidsrom har sunket med 34 prosent. Antallet foretak som er berettiget til tilskuddet har sunket med 30 prosent. Antall sykedager og avløste dager har dermed sunket mer enn antallet foretak med rett til å søke. Andelen avløste dager innenfor sykmeldingsperiodene det søkes for, har økt fra 68 prosent i 2000 til 77 prosent i 2007. Det leies altså avløser i flere dager innenfor sykmeldingsperiodene i 2007 enn i 2000.

Samlet sett synes oversikten å gi indikasjoner på at det relative omfanget av sykedager i jordbruket er noe redusert i perioden 2000-2007.

4. VURDERINGER OG DRØFTINGER

4.1 Innledning

Det er mange årsaker til at landbruket er belastet med en høyere ulykkesfrekvens enn resten av arbeidslivet. Arbeidsgruppens oppgave er å vurdere en bedre samordning og effektivisering av HMS-arbeidet i landbruket for på den måten å redusere antall ulykker. Videre er gruppens mandat å komme med anbefalinger om framtidig organisering av arbeidet med HMS. En organisering som kan bidra til større måloppnåelse og mer effektiv resursbruk. I dette kapittelet drøftes og vurderes sentrale innsatsområder som kan bidra til et bedre HMS-arbeid.

4.2 Viktige områder for et godt og systematisk HMS-arbeid i landbruksforetakene

4.2.1 Holdninger

Positive holdninger til et systematisk og praktisk HMS-arbeid er nødvendig for å redusere antall ulykker. Holdninger påvirkes blant annet av informasjon, kunnskap og andres holdninger og kommunikasjon om temaet.

Informasjonskampanjer, kurs, medlemskap i LHMS og KSL har bidratt til at kunnskapen om HMS og konsekvenser har blitt bedre og at holdningene er på rett vei med hensyn til å ta HMS på alvor. I tillegg har mange av de som overtar en gård i dag vært ute i et arbeidsliv utenom landbruk og har en annen holdning og et annet forhold til HMS.

Samtidig er det fortsatt utfordringer når det gjelder landbrukets holdninger til HMS-arbeid, dette gjelder ikke bare den enkelte bonde, men også bondens mange ”støttespillere”. I landbruket og mange andre små virksomheter oppfattes HMS-arbeid ofte som tidkrevende og unødvendig papirarbeid som ikke gir noen umiddelbar økonomisk gevinst. Det stilles spørsmål om effekten av slikt arbeid og mange har oppfatningen ”ulykker skjer ikke meg”. Det kan også være at landbruket, i større grad enn annet næringsliv, har en kultur for å ta større risiko.

Fra andre bransjer vet vi at ”kultur på arbeidsplassen” er sentralt for å få til holdningsendringer, det er ikke tilstrekkelig med HMS-regler og god kunnskap om arbeidsoppgaver. En irsk studie viser at bønder er klar over farene på eget bruk, men har lett for å undervurdere hvilke effekter en skade eller ulykke har for egen virksomhet. Det viser seg her å være samsvar mellom positive holdninger til systematisk HMS-arbeid og kunnskap om hvilke effekter en ulykke har for egen virksomhet, spesielt når det gjelder kostnader knyttet til tapt tid og tapt produksjon.

De menneskelige kostnadene representerer smerte, sorg og lidelse hos skadelidte og de økonomiske kostnadene kan bli høye. Dette har stor betydning for den enkelte bonde som blir berørt. For å opparbeide mer bevisste holdninger hos den enkelte bonde er det nødvendig med større kunnskap om de negative effektene av en ulykke.

Ulykker, yrkeslidelser og dyretragedier påvirker hele næringas omdømme, og kan være med å undergrave legitimiteten og støtten til landbruket. Det kan også ha betydning for lysten til å gå inn i næringen og dermed rekrutteringen. Dette er et kollektivt ansvar, som den enkelte yrkesutøver ikke kan bære og løse. Dette må løses kollektivt gjennom bl.a. faglag,

rådgivningsapparat, varemottakere og myndigheter. Det er behov for en sterkere samordning av HMS-arbeidet i landbruket og større helhet i dette arbeidet.

Undersøkelsen til FaFo viser at holdningene til et systematisk HMS-arbeid er mer positiv desto større bedriftene er. Det er også enklere å påvirke holdninger til ansatte i bedrifter dersom ledelsen tar et HMS-ansvar. Landbruket består av mange små virksomheter. Det betyr at holdningsarbeidet i landbruket er utfordrende. Det er nødvendig at mange samarbeider om å drive informasjonsvirksomhet for å bygge kunnskap og gode holdninger.

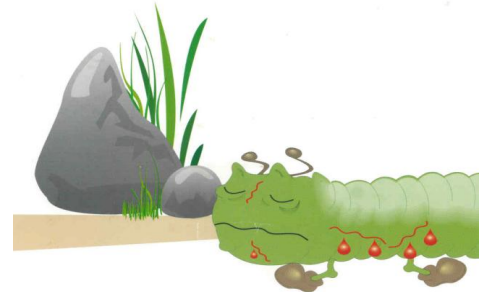
Et samarbeidsforum som ble ledet av Arbeidstilsynet utga brosjyren "Jeg skulle bare...". Dette er et eksempel på informasjon som bygger kunnskap og holdninger.

"Felles plan for HMS-arbeid for 2007-2012 - Landbrukets 0-visjon" angir motivasjon, holdningsskapende arbeid og kompetanse på systematisk HMS-arbeid som stikkord for å lykkes. Kurset "Praktisk HMS-arbeid" er nevnt konkret i planen, fordi kurset gir kompetanse og er skreddersydd for landbruket i forhold til arbeidsmiljølovens krav. I 0-visjonen legges det også vekt på at store arbeidsmiljøutfordringer svekker rekrutteringen og gir negativt omdømme for næringen.

Kortsiktige holdningskampanjer påvirker holdninger, men er trolig heller ikke nok for å endre holdninger. Som eksempel kan nevnes innføringen av bruk av bilbelte. Bruk av bilbelte halverer skadeomfanget ved trafikkulykker. Dette har vært kjent lenge, og allerede tidlig på 70-tallet startet informasjonskampanjene som skulle påvirke folk til å bruke bilbelte. Høsten 1975 kom påbudet om bruk av bilbelte. Seks år senere, i 1981, ble påbudet fulgt opp med bøtelegging for ikke å følge det. Omfanget av påbudet er gradvis utvidet, og fra 1985 er bruk av bilbelte i alle seter påbudt. I dag sier Trygg Trafikk at halvparten av trafikkofrene som blir drept i bil ikke bruker bilbelte og at 1.300 liv sannsynligvis ville vært berget hvis alle hadde brukt bilbelte fra påbudet ble innført i 1975. Omlag 20 prosent av bilførere bruker fortsatt ikke bilbelter på korte turer i byer og tettsteder. Dette viser at metoder for å få nordmenn til å endre holdninger og dermed adferd består i en kombinasjon av informasjon, kunnskap, regler og straff. Holdnings- og adferdsendringer tar også lang tid. Dette er elementer som må tas i betraktning i anbefalingene om et bedre HMS-arbeid i landbruket.

Jeg skulle bare...

Den forulykkede brukte traktor med påmontert halmutkaster. Rotoren stanset og mannen gikk ut av traktoren for å få rotoren i gang igjen, uten å skru av tenningen. Med hånden inne i halmutkasteren begynte plutselig rotoren å fungere igjen. Mannen ble dratt inn og fikk blant annet store kuttskader i hodet og døde av skadene.
Han skulle bare...

4.2.2 Kunnskap og kompetanse

Kunnskap om hvorfor og hvordan ulykker og yrkeslidelser oppstår er viktig for å forebygge og redusere ulykker og yrkeslidelser. Uavhengig av samfunnssektor er det i dag for dårlig kunnskap om ulykker og yrkeslidelser i Norge, og det er all grunn til å tro at den statistikken som finnes ikke gir et riktig bilde av situasjonen. Opplysninger for 2005 illustrerer dette: 16 av 48 arbeidsskadedødsfall skjedde i tilknytning til arbeid i jord- og skogbruk, mens 262 av 19.831 meldte arbeidsskader ble registrert på landbruk. Det tilsier at det er en underrapportering av ulykker og skader innenfor landbruket. Det gjør det ekstra vanskelig å få

kunnskap om risikoforhold og utarbeide målrettede tiltak for å forebygge ulykker og skader i landbruket.

Arbeidsgruppen mener at manglende kunnskap om risikoforhold, antall ulykker, type ulykker og hvem som rammes gjør det vanskeligere å utarbeide målrettede tiltak for å forebygge ulykker og skader i landbruket. For å kunne følge opp målsetningene og for å kunne spre mer kompetanse i landbruket om betydningen av HMS-arbeid vil det være viktig å utnytte og følge opp tiltakene som skal gjennomføres som en del av den nasjonale strategien ”Nasjonal strategi for forebygging av ulykker som medfører personskader”. Spesielt nevnes:

- Harmonisere og forbedre ulykkesregistreringen i ulike sektorer
- Sikre høy kvalitet på skadedata fra Norsk pasientregister (NPR)
- Sikre god tilgjengelighet på skadestatistikk fra NPR
- Sikre høy kvalitet på skadedata fra Arbeids- og velferdsetaten (NAV)
- Styrke dataflyten og tilgjengeligheten til grunnlagsdata fra NAV
- Styrke kunnskapsutviklingen om skader og ulykker, blant annet med utgangspunkt i bruk av data fra NPR

Forskning er viktig for å få kunnskap om HMS. Bygdeforskning sin rapport ”Helse, miljø og sikkerhet i landbruket” – En kunnskapsstatus om HMS og arbeidsulykker i landbruket” viser at vi må 20 år tilbake i tid for å finne en forskningsaktivitet på temaet landbruk og arbeidsmiljø i Norge. Dette er ikke godt nok og arbeidsgruppen mener at det er nødvendig å styrke forskningen. Det er i den sammenheng positivt at Nord- og Sør-Trøndelag Bondelag, Arbeidstilsynet, LHMS og Arbeidsmedisinsk senter ved St.Olavs Hospital har tatt initiativ til forskningsprosjektet ”Skadefri bonde”. Gjensidigestiftelsen har gitt 2,5 mill kr til forskningsprosjektet. Prosjektet har som mål å bidra til å få fram informasjon, slik at bønder kan redusere risikoen for ulykker på egen gård. Dette prosjektet er positivt også fordi flere miljøer arbeider sammen om temaet og har en felles tilnærming. En slik felles tilnærming bidrar også til å bedre bestillerkompetanse i forhold til forskningsmiljøene.

4.2.3 Bedriftshelsetjeneste (BHT)

Regjeringen og myndighetene ønsker at det systematiske HMS-arbeidet i virksomhetene skal styrkes gjennom økt bruk av BHT. Den såkalte ”Bransjeforskriften” setter krav om BHT for risikoutsatte virksomheter, og i bestemte bransjer. Det er ikke krav om BHT for landbruket. Det er nylig innført en godkjenningsordning som skal styrke kvaliteten i tjenestetilbudet fra bedriftshelsetjenestene og gi større nytte for virksomhetene. Se også <http://www.arbeidstilsynet.no/fakta.html?tid=78175>

En hver næringsaktør kan, på selvstendig grunnlag, knytte seg til en BHT. Som medlem i Landbrukets HMS-tjeneste får man tilgang til tjenester fra et lokalt BHT-kontor. Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF) sine driftsgranskinger i jordbruket viser at et flertall av bøndene har lønnsinntekt i tillegg til inntekt fra gårdsdriften. Det betyr at mange bønder trolig er tilknyttet BHT på en arbeidsplass som er utenfor gårdsbruket. Dette er nødvendigvis ikke relevant i forhold til arbeidsforhold på gården, siden BHT gir råd knyttet til en konkret arbeidsplass/arbeidssituasjon. En bonde som har BHT i tilknytning til jobb i kommune-administrasjonen, vil ikke få råd om HMS-arbeid eller arbeidsmiljø på gården. Det er derfor viktig å ha tilgang på BHT som kan veilede og gi råd om hvordan man kan sikre at gården er en helsemessig god arbeidsplass.

4.2.4 Rådgivning, veiledning, tilsyn og kontroll av HMS-arbeidet

Lover og forskrifter er ikke alltid helt presise. For å få fram hvordan myndighetene mener at regelverket skal praktiseres, utarbeides ofte (skriftlige) veiledere. Veiledning dreier seg derfor om forståelse av regelverket. I forhold til HMS og internkontrollforskriften drives veiledning først og fremst av Arbeidstilsynet og KSL-revisorer i tilknytning til tilsyn og revisjon, men også av Mattilsynet (spesielt regelverk under matloven). Veiledning i forbindelse med tilsyn er nyttig. Det kan imidlertid være vanskelig å skille mellom hva som er tilsyn (myndighetskontroll) og hva som er veiledning.

Landbrukets HMS-tjeneste og bedriftshelsetjenester driver konkret rådgivning om hvordan man kan forme sin virksomhet eller arbeidsplass på en god måte (og innenfor regelverket). Dette gjøres gjennom helsekontakt, kurs, fagmøter og direkte rådgivning i den enkelte virksomhet og overfor den enkelte yrkesutøver. Rådgivning drives i en situasjon der den som mottar råd ikke knytter dette til kontrollvirksomhet.

Det mangler god kunnskap om hvilke forhold eller hendelsesrekker som har ført til ulykker og skader. Det mangler også kunnskap om hvilke følger ulike typer ulykker eller skader har. Bedre kunnskap vil kunne føre til bedre skriftlige veiledere og bedre veiledning, og rådgivning som i større grad er faktabasert, presis og målrettet. Dette vil være viktig for å redusere antall ulykker og yrkeslidelser.

Eksterne KSL-revisjoner bidrar som nevnt til veiledning på HMS-området. Det gis avvik for mangler i HMS-arbeidet. Varemottakerne som krever KSL i produksjonen har varierende praksis med hensyn til å kontrollere at HMS-avvik følges opp. Dersom varemottakerne motiverer til et praktisk og systematisk HMS-arbeid og følger opp HMS-standarden på samme måte som KSL for øvrig, vil det medføre at avvik som ikke lukkes følges opp eller straffes mer konsekvent. Siden holdningskampanjer basert på kunnskap ikke alene endrer holdninger, mener arbeidsgruppen at økonomiske virkemidler kan bidra til at et praktisk og systematisk HMS-arbeid blir en mer integrert del av drifta.

Arbeidsgruppen mener at Arbeidstilsynet sin rolle som veileder i forhold til regelverk og systematisk HMS-arbeid er nyttig og viktig for bøndene. Arbeidstilsynet kan også gi pålegg om HMS-plan og dokumentert HMS-kompetanse, men har ingen godkjenningsordning for HMS-kurs.

4.3 Vurdering av dagens situasjon for HMS-arbeidet i landbruket

Rapportens beskrivelse av status, av de ulike aktørene og deres roller, og de områder som er nevnt over som vurderes som viktige for et godt og systematisk HMS-arbeid i landbruksforetakene ligger til grunn for arbeidsgruppens vurderinger av dagens situasjon på HMS-området.

4.3.1 Mål og målbarhet

Landbruket har formulert en 0-visjon som skal forstås på to plan:

- Ingen dødsulykker i næringen,
- Ingen ulykke på den enkelte gard.

En visjon skal skape et mentalt bilde av fremtiden og gi inspirasjon til endringsprosesser. Slik sett er 0-visjonen viktig og kan fungere godt. I ”Nasjonal strategi for forebygging av ulykker som medfører personskader” støtter LMD næringsorganisasjonenes 0-visjon med hensyn til

antall dødsulykker, og har som mål at antallet andre ulykker og yrkesskader i landbruket må reduseres.

Næringen og myndighetene har ikke tallfestet konkrete mål for reduksjon av ulykker i landbruket. En årsak er at statistikkgrunlaget er mangelfullt. For å kunne sette konkrete mål må man ha mulighet til å måle resultatene. Underrapportering av ulykker og skader i landbruket gjør det vanskelig.

Resultatene av det arbeidet som gjøres for å redusere antall ulykker og andre helseskader i landbruket skyldes innsats fra mange ulike aktører. Når statistikkgrunlaget er på plass vil det være mulig å sette (realistiske) målsetninger for de konkrete virkemidlene som benyttes for å bedre HMS-situasjonen i landbruket. Det kan også relateres konkrete resultatmål til tiltak som skal gjennomføres. Eksempler:

- Bidra til bedre status på helse-, arbeidsmiljø og sikkerhet: færre ulykker
- Bidra til å redusere risikoen for arbeidsulykker:
 - flere bønder har et fungerende HMS-system
 - flere bønder har dokumentert HMS-kompetanse
 - flere bønder er tilknyttet Landbrukets HMS-tjeneste (bedriftshelsetjeneste)

Samtidig er det viktig å videreføre landbrukets 0-visjon med hensyn til antall dødsulykker.

4.3.2 Aktører, roller og ansvar

Som beskrevet i kapittel 3 er det mange aktører, både statlige og private, som har roller og ansvar i arbeidet med HMS i landbruket. De sentrale private aktørene er stiftelsene Landbrukets HMS-tjeneste og KSL Matmerk som begge får en stor del av sine budsjett finansiert over jordbruksavtalen.

Flere aktører formidler kompetanse om hvorfor, hvordan og hva som gjør at et systematisk HMS-arbeid er viktig. Dette gjøres både gjennom kurs og gjennom oppsøkende virksomhet på gårdsbrukene. Det er flere aktører som driver veiledning innen HMS-arbeid. Kun Landbrukets HMS-tjeneste og KSL Matmerk med sitt KSL bidrar med verktøy for systematisk HMS-arbeide.

Aktører på regionalt og lokalt nivå har relativt begrenset oversikt over risikofaktorer i miljøet, og registrering og rapportering av skader og ulykker skjer usystematisk. Skader og ulykker i landbruket er for eksempel fraværende som indikator i lokale og regionale helseprofiler. I mange kommuner og fylker er det mangelfulle ressurser til og kompetanse på skade- og ulykkesforebygging,

Arbeidsgruppen mener det er nødvendig med bedre koordinering og mer samarbeid mellom aktørene som jobber med HMS.

4.3.3 Virkemidler for systematisk HMS-arbeid i landbruket

Virkemidler for bedre HMS-arbeid i landbruket defineres her som tilgang på systemer, veiledning, kurs, BHT, sanksjoner ved manglende HMS og økonomiske fordeler som for eksempel rabatt på forsikringspremier. De rent økonomiske og juridiske virkemidlene, det vil si bevilgninger til ulike tiltak og lovverket, omtales i kapittel 3.9.

Tilbudene som gis av Landbrukets HMS-tjeneste er viktige for å bidra til et mer systematisk HMS-arbeid og færre ulykker i landbruket. Kurs, rådgivning og tilgang til bedriftshelsetjenester er holdningsskapende og det bidrar til bedre helse og færre ulykker. Spesielt er det viktig å utvikle en større bredde i kurstilbudet. I lys av at fylkeskommunene er tildelt ansvar og økonomiske midler til å utvikle kompetansen i landbruket, har LHMS muligheter for enda større regionalt samarbeid om gjennomføring av kurs. Arbeidsgruppen vil understreke at tilgang på- og spredning av kunnskap og kompetanse er et virkemiddel for å redusere antall ulykker og yrkeslidelser.

Det går frem av medlemsstatistikken til LHMS at en stor andel av medlemmene er melkebønder. Det er positivt av LHMS fanger opp mange melkeprodusenter, mange av disse er heltidsbønder. Imidlertid er det en utfordring at bønder med andre driftsformer ikke er sterkt representert i LHMS.

Arbeidstilsynet sin virksomhet omfatter tilsyn og veiledning. Tidligere ble det også lagt betydelig vekt på gjennomføring av holdningskampanjer. Gjennom tilsynsvirksomheten kan det gis pålegg om innføring av HMS-plan på gården og pålegg om dokumentert kompetanse for virksomhetens leder (bonden). Arbeidsgruppen mener at både holdningskampanjer og pålegg er virkemidler som kan bidra til et mer systematisk HMS-arbeid.

Arbeidstilsynets statistikk over dødsulykker i landbruket viser at en vesentlig del av dødsulykkene kunne vært unngått dersom traktorfører hadde benyttet setebelte. Arbeidsgruppen mener at uklarhet i regelverk og forskjeller i forvaltning av regelverkene skaper usikkerhet om hva som er riktig regelverksforståelse og hva som er fornuftig i praksis. Slike uklarheter bidrar ikke til sikkerhet i praksis.

KSL er sentralt for å forbedre HMS-arbeidet i landbruket. HMS-delen i KSL er et brukervennlig verktøy. Det er betydelig forskjell mellom de ulike varemottakernes holdninger til og oppfølging av HMS-standarden i KSL. Etter arbeidsgruppens oppfatning bør varemottakerne i større grad legge vekt på et praktisk og systematisk HMS-arbeid, og vurdere sanksjoner som ved andre avvik. Arbeidsgruppen påpeker at et økt antall KSL-revisjoner vil bidra til at flere bønder får informasjon om praktisk og systematisk HMS-arbeid. KSL Matmerk kan bidra til økt oppmerksomhet om effektene av et godt praktisk og systematisk HMS-arbeid. Det er opp til varemottakerne å fatte beslutning om å følge opp avvik fra HMS-kravene i KSL med for eksempel økonomiske sanksjoner i form av trekk.

5. ANBEFALINGER

Arbeidsgruppa legger til grunn "Nullvisjonen" (vedlagt) og mener det er behov for å forbedre arbeidet for å redusere antallet ulykker i landbruket. Dette er et individuelt ansvar på den enkelte gård, men også et kollektivt ansvar for næringa og aktørene rundt bonden.

Det er nødvendig at et stort antall aktører tar ansvar for å bidra til mer oppmerksomhet rundt praktisk og systematisk HMS-arbeid. Det er nødvendig med bedre samarbeid mellom aktørene på dette feltet. Arbeidsgruppen mener at det må legges vekt på bedre og bredere informasjon, veiledning og rådgivning. Dette er av stor betydning for å endre holdninger og forbedre det systematiske og praktiske HMS-arbeidet i landbruket. Ut fra dette anbefaler gruppen følgende tiltak:

1. Det etableres et forpliktende nasjonalt samarbeidsforum for HMS i landbruket. Følgende bør delta: Norges Bondelag, Norsk Bonde- og Småbrukarlag, Landbrukets HMS-tjeneste, Stiftelsen KSL Matmerk, Norsk Landbruksrådgivning, Norske Landbrukstenester, Arbeidstilsynet, Mattilsynet, forsikringsbransjen og LMD. Forumet ledes av LMD. Det nasjonale samarbeidsforumet skal møtes minimum to ganger i året for å gjennomgå utviklingen på HMS-området, vurdere effekten av gjennomførte tiltak og fremme forslag til nye tiltak, koordinere aktiviteten på området og sikre et godt samarbeid mellom aktørene.
2. Arbeidstilsynet bør reetablere Jordbrukets verneutvalg. En viktig oppgave vil være å bidra til sammenfallende regelverk og lik forståelse av regelverket hos de ulike tilsynsmyndighetene.
3. LMD og Arbeidstilsynet skal delta aktivt i arbeidet med gjennomføring av "Ulykker i Norge - Nasjonal strategi for forebygging av ulykker som medfører personskader 2009-2014" for å bidra til bedre statistikk og mer kunnskap om ulykker i landbruket.
4. Kurs og annen kompetanseutvikling for næringsaktører skal videreutvikles av Landbrukets HMS-tjeneste. LHMS bør samarbeide med fylkeskommunene om gjennomføringen av slike kurs. Kompetanseprogrammet i landbruket (KIL) bør prioritere HMS-prosjekter.
5. Fylkesmannen har en viktig rolle i å bidra til kompetanse, mobilisering og motivasjon i landbruket. LMD bør derfor sette HMS på dagsorden i sin styringsdialog med fylkesmannen.
6. Stiftelsen KSL Matmerk bør bidra til at varemottakerne i større grad følger opp avvik fra HMS-kravene i KSL med relevante sanksjoner. Arbeidet med å formidle bruk av HMS-standarden i KSL bør prioriteres.
7. LMD bør ta initiativ til at bruk av setebelte blir påbudt ved bruk av traktor på offentlig vei.
8. Forskning på HMS i landbruket prioriteres innenfor rammen av jordbruksavtalens forskningsmidler. Det bør søkes samarbeid med andre aktører som også kan finansiere slik forskning.

REFERANSER

- ”Felles plan for HMS-arbeidet i norsk landbruk 2007-2012”, Norge Bondelag, Norsk Bonde- og Småbrukarlag med flere.
- ”Nasjonal strategi for forebygging av ulykker som medfører personskader”, (Departementene 1.10.2009).
- ”Arbeidsskadedødsfall i landbruket”, Arbeidstilsynet rapport nr. 3/2009
- ”Helse, miljø og sikkerhet i landbruket” – En kunnskapsstatus om HMS og arbeidsulykker i landbruket (Bygdeforskning)
- ”Alvorlige dyrevernsaker i landbruket”, Rapport fra arbeidsgruppe nedsatt av Norges Bondelag 2008/2009
- Systematisk HMS-arbeid i norske virksomheter, FaFo-rapport 2009:51